

ZDRAVNIK DR. MARKA GRBEC (1658–1718).

Spisal Viktor Steska.

Med sinove naše domovine, ki so se proslavili med širšim svetom, prištevamo tudi zdravnika dr. Marka Grbca.¹ Današnji je po imenu znan le še dijakom, ki čitajo njegovo ime med ustanovniki dijaških ustanov, pred 200 leti pa so ga poznali ne le v Ljubljani, kjer je izvrševal svoj poklic, ampak po vsem izobraženem svetu zbog njegovih spisov.

1. Življenjepis.

Marka Grbec je bil rojen v Št. Vidu pri Zatičini 24. oktobra 1658. Njegov oče je bil zatiški podložnik in je imel svojo zemljo s kočo v Šent Vidu. Marka je imel več bratov in sestra. Ko je l. 1716. v svojem 58. letu pisal oporoko, se spominja dveh bratov: Adama, kmeta na domu, in Gregorja, ki je umrl bržkone v Ljubljani. Adamov sin Andrej se je učil lekarstva. Stric ga je imenoval za dediča. Brat Gregor je imel tri hčere in sina Bernarda, ki je bil l. 1716. sedlarski pomočnik. Istega leta je živela tudi še sestra Marija, ki pa je bila tedaj že vdova. Ker govori dr. Grbec v svoji oporoki tudi o polsestrah, je razvidno, da je bil njegov oče dvakrat oženjen. L. 1716. so bile te polsestre že mrtve.

Ker je bil mladi Marka bistre glavice, so ga dali starši v šolo. Kakor navadno v tisti dobi, je bržkone tudi njemu bistril um najprej kak domač duhovnik, potem so ga pa poslali v Ljubljano na latinsko šolo, ki so jo vodili jezuiti. Ko je dokončal tu svoj uk, je odšel na dunajsko vseučilišče. Kakšen je bil njegov življenjski vzor, se spozna iz zaznamka, ki si ga je zapisal l. 1683. v učno knjigo zdravnika Sorbaita²: Veruj v Boga,

¹ Doslej so o njem pisali: Janez Gregor Thalnitscher pl. Thalberg v svojem spisu: *Bibliotheca Labacensis publica*. Izvestja Muzejskega društva, 1900, 51 in 150. — Marka Pohlina, *Bibliotheca Carnioliae*, 21. — Hoff, *Gemälde v. Herzogthume Krain*, III, 127. — Dimitz, *Geschichte Krains*, IV, 120, je posnel Pohlina.

² Pauli de Sorbait Belgae: *Nova et aucta institutionum medicarum Isago*. Viennae 1678. Na knjigi je zapisano: *Ex libris Marci Gerbezii 1683*. Knjiga se nahaja v ljubljanski semeniški knjižnici. Na strani pred naslovom se čita: *Regula vitae. Fide Deo, dic saepe preces, peccare caveto, sis humilis, pacem dilige, magna fuge. Multa audi, dic pauca, tace abdita. Scito minori parcere, maiori cedere, ferre parrem, propria fac, non differ opus, sis aequus egenis, parta tuere, pati disce, memento mori!*

često moli, varuj se greha, bodi ponižen, ljubi mir, izogibaj se visokih reči, mnogo poslušaj, govori malo, zamolči tajnosti, odpuščaj manjšemu, ukloni se višjemu, prenašaj enakega, izvršuj svoje dolžnosti, dela ne odlašaj, smiluj se ubogih, pridobljeno varuj, uči se trpeti, spominjaj se smrti!

L. 1683. se je bližal Dunaju ljuti Turek. Vse, kar je moglo, je bežalo. Tudi dijaki so zapuščali mesto. Marka Grbec je odšel štiri dni, preden je prihrumel Turek pred Dunaj. Ker so Turki obkolili Dunaj 14. julija, je moral torej Grbec oditi okoli 10. julija 1683. Potoval je v Italijo, da bi ne prekinil svojih nauk. Najprej se je vpisal na vseučilišču v Padovi, pozneje pa v Bologni, kjer je napravil doktorat. Mladi doktor modroslovja in zdravilstva se je potem povrnil v svojo domovino in se naselil v Ljubljani. Ker v svoji knjigi: »Zagovor ljubljanskega zraka« iz l. 1710. omenja, da je že 26 let zdravnik v Ljubljani, sklepamo, da je pričel svoj zdravniški posel izvrševati v Ljubljani l. 1684., torej v 26. letu svoje dobe.

Brezdvomno se je kot dijak pridno učil in skrbno pripravljajl za svoj prihodnji poklic. Velikega pomena zanj pa je bila tudi okolnost, da ni študiral le na Dunaju, ampak da mu je kruti Turek pripomogel k potovanju v Italijo. Tu je lahko primerjal dunajski pouk s padovanskim ter s predavanjem v Bologni. Učni jezik je bil tedaj povsod latinski, zato je bil prehod lahek; učitelji pa so bili drugi in način pouka različen. Ta razlika je morala mikati bistrournega mladeniča in mu vzbuditi čut za opazovanje. V svojem zdravniškem poklicu, pa tudi sicer se je pri vsakem manj jasnem pojavu vprašal: Zakaj tako? Kje je vzrok? Sad tega opazovanja so bili razni spisi zdravoslovne vsebine, s katerimi se je proslavil v zdravniških krogih vse Evrope.

Leta 1688. je postal član slavnega društva cesarske akademije Leopoldove: *Sacri Romani Imperii Academiae Leopoldinae Naturae Curiosorum*. To akademijo je ustanovil l. 1652. sloveči zdravnik Jan. Lavr. Bausch in jo imenoval po cesarju Leopoldu I. Udje so priobčevali v vsakoletnem zborniku zdravniške in naravoslovne spise in se spominjali umrlih članov. Grbec je bil sprejet kot 165. član. Kot član si je privzel ime *Agessilaus*.

ZDRAVNIK DR. MARKA GRBEC.

Poleg Grbca so dopisovali v zbornik te akademije tudi dr. Janez Gregor Thalnitscher, ki je v zborniku za leto 1691.¹ priobčil spis: De terrae motu Labaci Carnioliae, die 19. Febr. Anni 1691; dalje dr. Janez Krstnik Brložnik (Werloshnigg) iz Mozirja v zborniku leta 1706., Juri Sigmund Po-

¹ Str. 423 — 427. Thalnitscher vprašuje in odgovarja: Odkod potres? S katere strani? Zakaj je prvi sunek najsilnejši? Ali kraji ob hribih več trpe, ali kraji po ravninah? Ali trdne stavbe več, ali šibke? V katerem letnem času je največ potresov? Kaj jih napoveduje? Kdaj so bili v Ljubljani in kaj jim je sledilo, zlasti kake letine?

gačnik leta 1712., dr. Janez K. Wenck iz Gradca, čigar ime je napisano na nekaterih Grbčevih knjigah, Janez Friderik Khern (Styriae Physicus) in Adam pl. Lebenwaldt (Duc. Styriae consiliarius et medicus). L. 1695. so bili iz Avstro-Ogrske leštirje člani.

Ko se je l. 1693. ustanovila v Ljubljani Academia Operosorum, je bil Grbec precej med prvimi člani in poleg dr. Jan. Greg. Thalnitscherja gotovo najmarljivejši. Privzel si je akademijsko ime Intentus (Pazljivi) in si izvolil za rek: »Levia ad inania nunquam«. L. 1712. je bil izvoljen celo za predsednika te akademije.¹

Svoje ožje stanovske tovariše je organiziral in je v ta namen ustanovil bratovščino sv. Kozma in Damijana, zavetnikov zdravniškega stanu. Ta bratovščina je slovesno obhajala svoj društveni praznik 27. septembra v uršulinski kapeli s slovesno mašo in pridigo.

Kakor je iz Grbčevih spisov spoznati, je bil zelo vesten zdravnik. Trudil se je, da bi bolnikom čimpreje pripomogel do zdravja. Nekateri znanci so mu celo očitali, da je preskrben. To ga ni motilo. Zavedal se je, da zdravi ljudi in da bo moral kdaj dati o tem natan-

čen odgovor. Gotovo je bil tudi ljubezniv družabnik, ker so ga na razne strani vabili in radi videli v svoji družbi ne le stanovski prijatelji, marveč tudi duhovniki in plemiči.

¹ V knjižici Apes ACADEMICAE Operosorum Labacensium je na strani E3 tudi simbol dr. Marka Grbca, kot uda te akademije. Na polju ki ga v ozadju meji gorovje, raste drevje in cvetje. Čebelica se spušča na cvet. Rek: Ad inania nunquam! (Za prazno nikdar! namreč nikdar naj ne težim.) Akademijsko ime: Intentus (Pazljivi). Marcus Gerbecius Medic; Doc; — Grb kaže drevo, ki raste na troglavi gori. Na vrhu stoji vaza, iz katere se vzpenja jelen z mladiko v gobcu. Grb je risal Andrej Trost.

Grbec se je prvič oženil z Margareto Kraa, ki je bila iz znane poštarke rodbine Podpečjo pri Brdu na Dunajski cesti. Kako sta se seznanila? Bržkone, ker je Grbec v svojih dijaških letih tam mimo potoval na Dunaj in z Dunaja. Poroka je bila prejkone l. 1686. Ženinu je bilo tedaj 28, nevesti pa 20 let. Otroci tega zakona so bili: 1. Marija Katarina, rojena 23. oktobra 1687; 2. Marija Viktorija, rojena 27. avgusta 1689; 3. Marijana, rojena 15. julija 1691; 4. Marija Terezija, rojena 18. septembra 1693; 5. Marija Jožefa, rojena 9. oktobra 1695; 6. Marka Jožef, rojen 1. septembra 1698. Kumovala sta prvemu otroku Franc Viljem pl. Zergollern in Marija Uršula Peterman, drugemu in tretjemu je bil kum tudi Zergollern, četrtemu in petemu pa Med. Dr. Janez K. Peterman, kumica pa vsem štirim soproga zgodovinarja Janeza Gregorja Thalnitscherja Marija Viktorija. Šestemu otroku je bil boter zatiški opat Anton baron Gallenfels in Marija Kordula pl. Fürnpfeil.¹

Prvo soprogo je Grbcu smrt pobrala 3. novembra 1701. Bila je v 35. letu. Pokopali so jo pri avguštincah.²

Drugič se je oženil dne 24. aprila 1702 z Marijano Katarino pl. Schwitzen. Poročil ju je stolni dekan in generalni vikar Anton Thalnitscher pl. Thalberg. Za priči sta bila Karol pl. Schwitzen in stolni vikar Mihael Killer.³ Iz tega zakona so izšli naslednji otroci: 1. Marka Anton, rojen dne 9. oktobra 1704; 2. Kozma Damijan Marka, rojen 7. oktobra 1706; 3. Kozma Anton, rojen 30. septembra 1708; 4. Ana Katarina in 5. Marija Ignacija, dvojčki, rojeni 3. junija 1710. Kumoval je vsem tem stolni dekan Thalnitscher, le dvojčkama ne; tema sta bila botra stolni kanonik Juri Andrej Gladič, oziroma dr. Jan. Gregor Thalnitscher.

Koliko časa so ti enajsteri otroci živeli, nisem mogel dognati, ker so smrtne matice tiste dobe zelo površne in se v njih nahaja le malokateri otrok vpisan. Grbec sam sporoča, da mu je leta 1698. do tedaj edini sinček 35. dan po rojstvu obolel in kmalu nato umrl. Isto leto omenja tudi sedemletno Marijanico, da je nekoliko obolela. Ker pa v svoji oporoki l. 1716. nobenega otroka več ne omenja, mu jih je gotovo že vse neusmiljena smrt ugrabila.

¹ Krstna knjiga ljubljanske stolne župnije.

² Mrliška knjiga ljubljanske stolne župnije.

³ Poročna knjiga ljubljanske stolne župnije.

Sam je bil dokaj zdrav. Včasih toži, da se je prehladil, n. pr., ker je v večernem hladu odložil lasuljo, ki jo je po tedanji šegi nosil. S ponosom omenja, da je imel v 54. letu še vse zobe.

Kljub svoji krepki naravi in obilni zdravniški vedi pa Grbec ni dosegel visoke starosti. Umrl je v 60. letu. Njegov prijatelj dr. Jan. Gregor Thalnitscher piše v svoji kroniki¹: »9. marca 1718 je umrl slavni zdravnik Marka Gerbec po 12 dnevni boleznì vsled neke gnìlobe. Pridobil si je znamenito ime s svojimi mnogoštevilnimi, v tisku izdanimi knjigami.« Smrtna matica v stolnici pa omenja, da so ga pokopali pri frančiškanih (sedaj Vodnikov trg).²

Iz njegove oporoke izvemo, da je hranil več svojih portretov in da je volil enega tudi ljubljanski semeniški knjižnici, kjer ga pa sedaj ni več najti; pač pa nam je še ohranjena njegova bakrorezna podoba v spisu *Chronologia* za leto 1700., ki je izšla l. 1705., in v knjigi, ki jo je izdal l. 1713. v Frankobrodu. To sliko je vrezal Baeck in Ljubljani (Baeck sculpsit Labaci). Napis na tej sliki je: Marcus Gerbezus Med. Doctor, Ducatus Carnioliae Medicus ord. S. R. J. Academicus Nat. Curiosus, d. Agesilaus, Operosus Labacensis d. Intentus. Aet. XLVII. Anno 1705. Slika ga kaže torej v najkrepkejši moški dobi, v 47. letu. Mogočna lasulja mu pokriva glavo, kodri se spuščajo na ramo, obraz pa je gladko obrit. Oblečen je podobno, kakor so se tedaj duhovniki nosili, zato bi človek na prvi pogled sodil, da ima duhovnika pred seboj. Ob okviru slike so tri kartuše: 1. grb Grbčev, 2. grb Acad. Naturae Curiosorum: dve kači so ovijata krog obročka in se z glavo dotikata knjige, na kateri je zapisan rek: *Nunquam otiosus* (nikoli brez dela), 3. njegov simbol kot člana Acad. Operosorum z rekom: »Ad inania nunquam« in z imenom »Intentus«.

Kljub temu, da je bil tedaj v Ljubljani nemški jezik zlasti v višjih krogih v navadi, je moral vendar v Grbčevi hiši, vsaj dokler je živela prva žena, prevladovati slovenski jezik, zato celo v latinsko pisani knjigi (*Chronologia medico-practica*, ann. II., v 2. izdaji str. 190) navaja slovenski stavek, češ, da so ženske govorile o njegovem sinčku, »da bi bil uročen«.

(Dalje.)

¹ Izvestja Muzejskega društva, 1901, 184.

² 1718. 9. Martii: Excellent. Dñus Doctor Marcus Gerbez ann. 63 sep. apud P. P. Francisc., huius incl. Prov. Carn. Medicus.

Blizamo se Bielu. Železnica drvi tik pod go-rovjem. Če človek pogleda strmo se dvigajoče rebri z izredno relativno višino — nad Bielskim jezerom okoli 1200 m — se kar ne more načuditi mogočnosti alpskih ledenikov, ki so prihajali oziroma je prihajal — več se jih je strnilo v enega samega — od osrčja Švice sem, preplul Juro in se vrnil tja na Francosko. Med rekama Rhone in Saone imamo še danes celo pokrajino grobelj, imenovano Dombes, ostanek delovanja rhonskega ledenika. Podobna je poveznjenemu krožniku, polna ribnikov in drugih stoječih voda. Francozi so jo sedaj v toliko preparirali, da poljubno lahko vodo odpeljejo ali napeljejo: enkrat vidiš tam polje in travnike, drugič pa ribnike, v njih polno rib, na njih dosti gosi in rac. Sploh so Francozi tod zelo pridni. Jura je znan kot torišče urarstva. V Besançonu, Pontarlier, v švicarskem La Chaux-de-Fonds itd. je skoro vsak odrastli moški optik. Sicer pa mora biti švicarska industrija industrija relativno lahkih reči; svila, ure, čipke itd. Izplačati se mora namreč. Ker je pa Švica zaprta na vseh straneh od drugih držav in nikjer ne pride do morja, mora gledati predvsem na nizko ceno

pri uvozu in izvozu. Zato torej predvsem lažje stvari, ki imajo primeroma zelo veliko vrednost.

Bielsko jezero je dolgo 15 km, široko 4 km. V muzeju mesta Biel je vse polno ostankov iz dobe La Tène (železna doba), tudi ostanki iz stavb na kolih, še več v Neuchâtelu. Kmalu smo ob Neuchâteljskem jezeru, 40 km je dolgo, 6—8 km široko, do 153 m globoko. Na severozahodnem koncu teče iz njega Zihl ali Thièle — tu se križa francoska in nemška govorica —; ko so jo kanalizirali, je padla površina jezera za dva metra! Obe ti jezери, Bielsko in Neuchâteljsko, sta obrobjeni s širokimi pasovi vinogradov. Ljudje so videti zelo zadovoljni, menda neprestano pojejo. Kamor smo se pripeljali, povsod godba, z zastavami so prihajali na kolodvore. Seveda so imeli ravno tisti dan, ne vem kje že, pevsko tekmo, a rekli so mi, da je tudi sicer petje in godba zelo v časteh. Tako sem jih gledal in poslušal, da sem čisto pozabil na Grandson ob koncu jezera: Karol Drzni in Švicarji. Zavili smo proti jugu, drdrali po rodovitnem polju in bujnih travnikih, železnica napravi ovinek, oko se ne more privaditi očarujočemu pogledu — Ženevsko jezero. (Dalje.)

ZDRAVNIK DR. MARKA GRBEC (1658—1718).

Spisal Viktor Steska.

(Dalje.)

2. Oporoka.

Marsikaj iz notranjega in zunanjega življenja Grbčevega nam pojasnjuje njegova oporoka¹, ki jo je sestavil nekako poldrugo leto pred svojo smrtjo, 24. septembra 1716. Oporoka obsega 32 točk. Glavna vsebina je naslednja: Moje truplo naj se pokoplje v cerkvi pri frančiškanih, za kar naj dobe 10 gold. nemške veljave² (točka 2). Latinska Marijina kongregacija naj me tja spremi; dobi naj 6 gold. n. v. (3). Za mojo dušo naj se opravi 600 sv. maš, po ena vsak petek pred oltarjem sv. križa pri frančiškanih, po ena vsako soboto skoz vse leto pri oltarju Žalostne M. B. pri sv. Florijan, ob oblet-

nici pa 24 pri frančiškanih. Druge naj se opravi čimprej à 17 kr. n. v. (4). Ko bom ležal na mrtvaškem odru, naj razdele vsak dan med ubožce po 4 gold. n. v. in za 1 gold. kruha, med dijake pri jezuitih pa 6 gold. (5). Bratovščini Kristusovega trpljenja, škapulirski in sv. rožnega venca volim po 2 gold. (6), ubožnim bolnikom 50 gold., ki naj jih razdeli dr. Zanetti; svojim služabnikom razen plače po 1 gold. (7). Svoji soprogi Ani Katarini, roj. pl. Schwitzen, volim enega izmed srebrnih in pozlačenih vrčkov, srebrno mizno opravo, en zlat z diamantom okrašen prstan, ki si ga sama izbere, velike vratne bisere, rdeči korlasti molek s srebrnimi »očenaši«, sto species cekinov in dvojne tolarje, ki so v najbolj notranjem predalu pisalne mize (9). Ker želi glede vdovščine ostati pri ženitni pogodbi, naj pri tem ostane; uživa naj pa še obresti od glavnice 2000 gl. n. v., ki je naložena pri zatiškem samostanu, in hišo v mestu (10). Trem hčeram mojega brata

¹ Arhiv c. kr. deželne sodnije v Ljubljani. Oporoko sem mogel pregledati vsled prijazne naklonjenosti g. Frana Vedernjaka, c. kr. višjega sodnega svetnika.

² Tedaj so razločevali nemško in deželno veljavo. 1 gold. nemške veljave je bil 1 gold. 11 1/3 kr. deželne veljave. 1 cekin in specie = 4 gold. 23 kr. n. v. Dr. Kos v Zvonu, 1891, str. 361.

Gregorja volim à sto tolarjev ali 150 gld. n. v., ki naj jih sprejmo ob polnoletnosti ali ob poroki (11). Njegovemu bratu Bernardu, sedlarskemu pomočniku, volim 300 gld. n. v. in moj delež pri Widmayerjevi hiši v Rožnih ulicah ter dve prej Hartmanovi njivi (12). Svojemu bratu Adamu odpuščam ves dolg in mu prepuščam vse Grbčevo zemljišče v št. Vidu, vendar s pogojem, da svojim otrokom v mojem imenu ob poroki da po 30 gld., sinu Andreju, lekarskemu vajencu, naj pa daje, dokler se ne ustanovi, kar bi moral meni dajati, le dva starja pšenice naj daje letno moji svakinji, vdovi gospe Vobeš, dokler bo živela (13). Svoji sestri Mariji odpuščam ves dolg, ki ga je še njen rajni mož napravil, darujem pa še 10 gld. (14). Svojim drugim sorodnikom, v ravni črti od mojega očeta izvirajočim, zapuščam 1200 gld. dež. velj., tako da bližnji več dobé ko daljnji, moški več ko ženske; med temi so tudi moj brat Adam in njegovi otroci razen Andreja, ki je dedič, in otroci umrlega brata Gregorja, čeprav so že sicer kaj dobili (15). Sorodnikom, ki izhajajo od mojih polsestra, volim 200 gld. d. v. (16), sorodnikom moje matere pa 100 gld. d. v. Vsem tem trem pa pripade delež šele, ko preneha užitek vdovščine moje soproge (17). Diamantni vratni križec volim bratovščini škapulirski. (Poznejša opomba: Sem ga že dal) (18). Iz večjega srebrnega vrčka naj se napravi svetilnica za oltar N. Lj. G. v št. Vidu. (Poznejša opomba: Svetilnico sem že sam dal napraviti brez tega vrčka in jo tjakaj daroval) (19). Izmed mojih pozlačenih srebrnih čašic naj si po eno izbero: moja svakinja gospa Florijančič, stotnikova soproga, drugo gospa Vobeš, tretjo gospa Malley, četrto Gregorjevka (svakinja, žena brata Gregorja) (20). Mojo obleko naj si razdelita lekar Andrej in sedlar Bernard (21). En moj portret naj se izroči knjižnici Sv. Nikolaja, portret moje rajne žene pa njenim sorodnikom Podpečjo pri Brdu po imenu Kraa. Nekaj naj jih ohrani moja soproga, nekaj moj dedič (22). Obresti od glavnice 2000 gld. n. v. naj uživa moja preljuba soproga, dokler ostane v vdovskem stanu, potem pripade užitek obresti dvema dijakoma iz mojega sorodstva, in sicer: 1. z mojim priimkom, 2. če teh ni, iz Kraa-jevega sorodstva, 3. ali dvema dijakoma, rojenima pri Zatičini ali pod Zatičino. Štipendisti pa morajo moliti zame vsak dan Miserere mei Deus, Salve Regina in dati na leto za štiri sv. maše. Ustanovo oddaja opat zatiški (23). Zatiškemu konventu 300 gld. n. v. za letno peto črno mašo in za 15 tihih maš zame in za mojo rajno ženo, roj. Kraa (24). Moj vrt naj uživa moja soproga, po njeni smrti pa grof Lambergov špital

v Ljubljani za bolnico ali za lekarno v podporo ubožcev. Če pa kak sorodnik Grbec ta vrt za 500 gld. n. v. kupi, naj se mu prepusti, denar pa naj dobi Lambergov špital (25). Če se Collegium Medicum v Ljubljani odloči, da postavi v uršulinski cerkvi oltar sv. Kozma in Damijana, volim v ta namen sto tolarjev = 150 gld. n. v. (26). Vsled želje moje prve žene, roj. Kraa, volim 50 gld. n. v. za ustanovo, da se po tri sv. maše opravijo za vsakega v Ljubljani na smrt obsojenega (27). Mojo knjižnico z omarami vred naj dobi knjižnica sv. Nikolaja. Izvzete so nabožne knjige, ki jih volim svojemu ljubemu svaku Gašparju Piju pl. Schwitzen, če postane duhovnik (28). Moj glavni dedič bodi Andrej Grbec, lekarski učenec, sin mojega brata Adama. Dediščino naj dobi, ko postane lekar. Ako se pa ta izmaliči, bodi moj dedič sedlarski pomočnik Bernard, sin mojega brata Gregorija. Ko bi pa dedič Andrej ne imel potomcev, naj dediščino sicer uživa, po njegovi smrti pa naj polovico dobi Bernardov sin (29) in naposled, če tudi tega več ni, napol bolniki Lambergovega špitala, napol pa potomci mojega očeta (30). Za izvršitelja oporoke imenujem Franca Sig-munda Utschana, J. U. D., deželni stanov tajnika. Marcus Gerbezius, Med. Dr. — Priči: Jan. Gregor Thalnitscher, Franc Sigm. Utschan.

Svoji oporoki je Grbec dodal 21. decembra 1717 še dostavek: 1. Moja soproga naj poleg užitka 2000 gld. dobi še 100 gld. n. v. 2. Hčeram brata Gregorja dodam še po 50 gld. n. v. in njihovemu bratu Bernardu še 100 gld. 3. Če noben Grbec ne študira, naj dijaško ustanovo dobi kak drugi, a jo mora odstopiti takoj, ko prosi kak Grbec. 4. Za oltar sv. Kozma in Damijana volim še 50 gld., torej skupno 200 gld. 5. Vsem otrokom, ki sem jim bil krstni boter, en species zlatnik. 6. Vsi služabniki naj dobe mesto po 1 gld. en tolar. 7. Svakinji Gregorjevki volim razen srebrne čaše še 10 gld., da bo otroke dobro vzgojila in trem hčeram naredila črno obleko za moj pogreb. 8. Bratu Adamu odpuščam obresti dolga, zato pa morajo on in njegovi nasledniki na Grbčevi zemlji vsako leto dati ali plačati bratovščini sv. rožnega venca v šent Vidu pri Zatičini šest funtov olja za mojo svetilnico pri oltarju N. Lj. G. sv. rožnega venca. 9. Ker molitveniki ne spadajo v knjižnico, naj jih vzame dedič: Nemško postilo, das himmlische Jahr, Vita s. Josephi, manuductio ad coelum (Bona), Scintillae Ignatianae itd.; pravtako moja zdravniška dela razen dveh izvodov, ki naj ostaneta knjižnici; dalje koledarje, v katere sem si zapisaval svoje zdravljenje in druge rokopise. Ko bi imenovani izvršitelj umrl, prosim go-

spoda Franca Bogataja, J. U. Dr. in vicedomskega tajnika, naj to skrb prevzame. Za to pa naj prejme mojo uro ali en diamančni prstan.

3. Nadaljnja usoda Grbčevih ustanov.

Po Grbčevi smrti so se njegova volila polagoma izročila svojemu namenu.

I. Obresti dijaške ustanove sta uživala do l. 1735. po dva dijaka v jezuitskem vzgojevališču v Ljubljani, t. j. bila sta na naslov te ustanove zastoj v zavodu. Obresti po 6⁰/₀ so do l. 1735. nosile po 120 gld. na leto. Teža leta so pa padle na 4⁰/₀ in so znašale le 80 gld. Ker pa je bila vzgojnina določena na 60 gld., je poslej mogel biti na naslov te ustanove sprejet le en dijak, ostalih 20 gld. se je pa prilagalo glavnici. L. 1754. je znašala glavnica že 2577 gld. Za obresti so sprejemali po enega ali po dva dijaka. Od l. 1768. do 1771. je bil po en dijak z vsem preskrbljen. Jezuitski rektor pa je vsled raznih težav 17. aprila 1771 odstopil ustanovo sorodnikom, češ da je ne more več upravljati. Zato so jo izpremenili v ročno študentsko stipendijo à 60 gld. Ker pa z glavnico 2577 gld., ki je nosila le 107 gld. obresti, dve ustanovi po 60 gld. ništa bili pokriti, se je samo ena oddajala, dokler se glavnica z letnim ostankom 47 gld. ni povišala na 3000 gld. Glavnica je ostala naložena pri zatiškem samostanu. Stipendiant je pa moral plačati po štiri maše pri oltarju sv. Kozma in Damijana pri Sv. Florijanu v Ljubljani. Ustanovno pismo je podpisal zatiški opat Franc Ksaver baron Taufferer 24. aprila 1773, državna ustanovna oblast ga je pa potrdila 13. septembra 1786, št. 24.474.¹ Sedaj (1913) znaša ustanova à letnih 203 K.

II. Volilo za Lambergov špital. Ljubljanski stolni kapitelj je sklenil 23. aprila 1750 s Frančiškom Krištofom pl. Bogatajem (Wagathay) pl. Ehrenbüchel, J. U. Dr. in višjim deželnim tajnikom kranjskim, kot Grbčevim oporočnim izvršiteljem naslednjo pogodbo:²

1. Ker je rajni g. Marka Grbec, Med. Dr. in kranjskih deželnih stanov redni fizik, v svoji oporoki volil svoj vrt Lambergovi ustanovi za bolnico s pogojem, da se kakemu sorodniku Grbcu lahko za 500 gld. proda in potem izkupilo izroči Lambergovi ustanovi, in se je ta slučaj res pripetil, zato se je izkupilo 500 gld. po 5⁰/₀ naložilo pri deželni blagajni. Nekaj let se obresti niso vzdigale in glavnica je narasla na 800 gld. Za teh 800 gld. se je izposlovala deželna zadolžnica s 4⁰/₀ dne 10. septembra 1749. — 2. Ker se pa Lam-

bergova bolnica radi nezadostne glavnice ni ustanovila, ampak se obresti mesečno med bolnike razdeljujejo, kateri posel je prevzel stolni kapitelj, je na prošnjo imenovanega oporočnega izvršitelja tudi teh 800 gld. prevzel kapitelj v oskrb in razdeljuje obresti med Ljubljančane in ljubljanske okoličane, kakor predpisuje Lambergova ustanova. — 3. Ko bi se Lambergova ustanova izpremenila in bi pogodnika ne marala več ostati pri tej pogodbi, zlasti ko bi se mogli bolniki oskrbeti tudi s stanovanjem, naj odpovedujoči del drugega na to opozori.

Ker je Grbec volil 50 gld. za tri maše za vsakega v Ljubljani na smrt obsojenega, je ljubljanski magistrat 27. oktobra 1750 to ustanovo prevzel v oskrb.

Magistrat je l. 1785. naprosil ljubljanski ordinariat, da napravi potrdilno pismo te ustanove in sporoča, da je glavnica 50 gld. naložena pri mestni blagajni in da je bila vknjižena v deželno desko kranjsko 10. junija 1784.

Ordinariat je 10. oktobra 1785 napravil potrdilno pismo in ukazal, naj se vsako leto opravi v ustanovni namen po dve sv. maši à 1 gld.¹

4. Grbčevi spisi.

Kmalu potem, ko je pričel izvrševati zdravniški posel, je dr. Grbec posvetil ves svoj prosti čas opazovanju in nadaljnemu študiju. Sam pripoveduje, da je zlasti zvečer pred večerjo uporabljal čas za svoje znanstveno delo. Svoja opazovanja je najprej objavljaval v *Ephemerides Naturae Curiosorum*, v zborniku cesarske akademije Leopoldove, ki je bil tedaj znan in razširjen po vsem učenem svetu. Tu je nad dvajset let priobčeval krajše spise. Pozneje naštejemo te sestavke.

Poleg manjših spisov je izdal tudi večja dela², in sicer:

I. *Intricatum extricatum, medicum seu tractatus de morbis complicatis Marci Gerbezii Philos. et Med. Doctoris, Inclytorum Carnioliae Statuum Physici et Medici Ord., Sac. Rom. Imp. Academiae Imperialis Leopoldinae Nat. Cur. Collegae, D. Agesilai, Carnioli. Opus intricatissima quaeque in praxi medica occurrentia breviter pertractans et dilucive resolvens, et vel propterea lectu utilissimum. Cum permissu superiorum. Labaci Typis Josephi Thaddaei Mayr, Inclytae Provinciae Carnioliae Typographi. Anno MDCLXXXII.*

¹ Arhiv kn.-šk. ordinariata v Ljubljani.

² Da sem mogel slovstveno delovanje Grbčevo popisati, moram zahvaliti g. čast. kanonika dr. Jos. Lesarja, ravnatelja in profesorja bogoslovja, ki mi je dovolil neomejeno uporabo semeniške knjižnice, ki hrani Grbčeve knjige.

¹ Zatiški arhiv.

² Kapiteljski arhiv, fasc. 203/8.

Knjiga je izšla torej l. 1692. v 16°. Obsega str. 459 poleg kazala, predgovora in poklonila.

Delo je posvetil kranjskim plemenitnikom. Na čelu knjige je bakrorezna slika: Zdravnik pri bolniku. Narisal jo je Andrej Trost, urezal pa I. B. H. t. j. Ilija Baeck pl. Heldenmuth. Grb kaže drevo in jelena.¹

II. Potem je izdajal štiri leta po vrsti zdravniški popis leta 1697., 1698., 1699. in 1700. Naslov 1. letnika je: Deo Optimo Maximo. Chronologiae Medicae annus primus seu Constitutio Anni 1697. Philosophice, Historice et Medice Considerata, Descripta et in publicum commodum data a Marco Gerbezio Phil. et Med. Doctore Labacensi etc. Labaci ex Typographeo Mayriano 1699.

Delce je posvetil: Antonio L. B. de Gallenfels Sac. et Exempti Ordin. Cisterciensis Abbati et Archidiacono vigilantissimo, Sac. Caes. Majest. Consiliario, et Inclytae Provinciae Carnioliae Deputatorum praesidi dignissimo, etc.

Pri tem delu so mu pesmice posvetili: dr. Jan. Benedikt Gründl iz Maribora, dr. Jan. Štef. Florijančič, Jakob Heipl z Celja, Jan Gregor Thalnitscher, Jan. Sigm. Franc Catharin iz Gradca, Jakob Krstnik Werloshnig iz Mozirja, zdravnik v Gradcu, dr. Jan. Franc Papler iz Stare Loke, Juri Sigm. Pogačnik na Dunaju, 14. junija 1698.

Drugi letnik za l. 1698. je izšel v Mayrovi tiskarni l. 1700. Delo je posvetil: Illustrissimis confratribus Domino Domino Francisco Bernardo Inclytae Provinciae Carnioliae Pedestris Militiae Capitaneo, Domino Domino Marco Antonio Inclytae Provinciae Carnioliae Praetorialium Judiciorum Assessori, et Quaestori Generali, Domino Vito Jacobo, Liberis Baronibus de Waixelbach, Dominis in Gründelhoff etc. Dom. Dominis gratiosissimis Salus et Felicitas.

Tretji letnik za l. 1699. je izšel pri Mayru l. 1702. Posvečen je Cels^o ac Rev^o D^o D^o Ferdinando Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopo Labacensi, Sac. Rom. Imp. Principi et Comiti a

¹ Na izvodu te knjige v licejski knjižnici (V. B. 7018, c. 41) je zaznamek: Dieses Buch ist mir von dem Herrn Authore von 16. 9bris 1692 verehrt vorden. M. Anth. Taufreer Freyh.

Kienburg, Metropolitanae Salisburgensis Ecclesiae Canonico etc.

V tem letniku navaja pismo prijatelja Werloshnika, ki je bil tedaj zdravnik v Riedu na Bavarskem. Pismo je datirano z dne 5. novembra 1701. Glasi se nakratko: Prva dva letnika Tvoje Chronologiae Medicae sem prejel in s kakšnim veseljem! Saj sem Te tudi jaz za to misel navdušil. Ko pa vidim, kako Tvoje delo ugaja, Ti ne le čestitam, ampak Te tudi k nadaljevanju opominjam. Pravkar sem zvedel, da v Italiji in v Germaniji željno zahtevajo te spise. — Za ta letnik mu je posvetil latinsko pesmico Pavel vitez Ritter (Vitezovič), znani hrvaški pisatelj in Valvasorjev prijatelj.

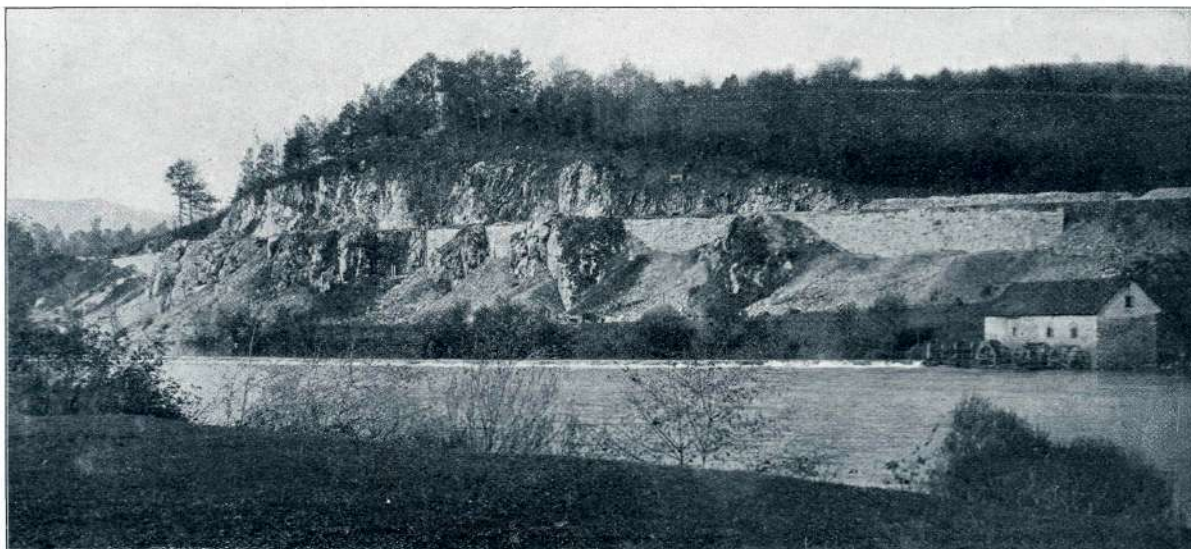
Četrti letnik za l. 1700. je izšel v Avgsburgu (Augustiae Vindelicorum) pri Danielu Walderju l. 1705. Posvetil ga je Illustr. D. D. Joanni Erasmo Libero Baroni ab Engelshaus, Domino in Sonneg et Thurnigg, Inclytae Provinciae Carnioliae Praetorialium Judiciorum Assessori dignissimo, katerega je zdravil 20. leto.

Peti letnik za l. 1701. je izšel skupno s prvimi štirimi l. 1713.

Opazovanja o nadaljnjih letih dr. Grbec morda ni posebno izdal, pač pa je svoja opazovanja pošiljal Leopoldovi akademiji v Avgsburg, ki jih pa menda tudi ni objavila. Opisi let 1709—1717. so pa morali nekje iziti, ker jih dr. J. Gregor Thalnitscher našteva. (Izvestja Muzejskega društva, 1900, 151.) Nekaj teh spisov je pa izšlo pozneje v znameniti knjigi: Thomae Sydenhami¹ Medici Doctoris ac Practici Londinensis celeberrimi Opera Medica. Venetiis. Ex Typographia Balleoniana. MDCCXXXV. Ta knjiga citira nekaj Grbčevih spisov: Constitutio anni 1709 et 1710 apud Labacenses in Carniolia notata (str. 270—272). Constitutio anni 1712 (str. 280). To opazovanje je dr. Grbec odposlal iz Ljubljane 28. decembra 1712 v Avgsburg. Nadalje so opazovanja za l. 1713—1717 na str. 292—295. Leto 1711. se v tej knjigi ne omenja. (Dalje.)

¹ Sydenham, roj. 1624, je umrl v Londonu l. 1689. Imenovana izdaja njegovih del je izšla torej 46 let po njegovi smrti. Zato se ne more govoriti, da je Grbčeve spise uvrstil S. v svoje delo, ker je to storil le urednik nove izdaje. Napačno se torej Marka Pohlin, Bibl. Carn. p. 22 in A. Dimitz, Gesch. Krains, IV., 120, sklicujeta na Sydenhama.

OB KOLPI.

(Zgradba belokranjske železnice pri Metliki.)

ZDRAVNIK DR. MARKA GRBEC (1658–1718).

Spisal Viktor Steska.

(Dalje.)

III. Deo Optimo Maximo. Vindiciae Physico-Medicae Aurae Labacensis. Oder Gründliche Verthädigung der Laybacherischen Luftt.¹ Wider die jenige, welche solche nicht für allerdings gesund halten, und irriger Weise behaupten wollen. Von Marxen Gerbezio Med. Doctore, Einer Löbl. Landschafft in Crain Medico und Physico Ord. der Welt-Berühmten Reichs-Academiae Naturae Curiosorum Agesilaus genannt, und der Laybacherischen Academiae Operosorum Labacensium Intentus genannt, Mit-Glid. Zu Papier gebracht, und in offnen Druck befördert. Cum Licentia Superiorum. Laybach, Gedruckt bey Johann Georg Mayr Lands. Buchdrucker, 1710. Mala 8°, Str. 16 + 127.

Delce je posvetil mestnemu starejšinstvu ljubljanskemu², kateremu želi od najvišjega Zdravnika

stanovitno zdravje, mirno vlado in vso mogočo blaginjo na duši in na telesu. V nagovoru pravi: To je moj tretji spis, ki sem ga v tisku izdal poleg opazk, ki sem jih objavil v Ephemerides Naturae Curiosorum. Prvi spis Intricatum Extricatum Medicum je obravnaval bolezni, ki zahtevajo medsebojno si nasprotujoča zdravila. To delo je bilo zelo težko, ker o tem predmetu še nihče ni pisal. Izšlo je l. 1692. pod varstvom deželnih stanov kranjskih. Drugo delo je bila Chronologia Medica, zaznamek o mojem zdravljenju, katero sem nekaj let povrsti v Ljubljani izvrševal. Tretje delce je pričujoče z naslovom Vindiciae Aurae Labacensis, v katerem sem se potrudil temeljito dokazati, da je ljubljanski zrak zdrav in Ljubljana zdravo mesto in da ni resnično, kar sodita Merian

¹ Ker pravi Hoff: Gemählde vom Herzogthume Krain, 1808, III, 128, o tem delu: Auch deutsch 1719 — bi bilo soditi, da je delo izšlo tudi še l. 1719. A to je le tiskovna napaka. Hotel je povedati, da je delo izšlo pod latinskim in nemškim naslovom, a pisano v nemškem jeziku. Tiskar je pa iz druge letnice napravil mesto 1710 napačno 1719.

² Za ljubljansko zgodovino je zanimivo, kateri meščani so načelovali mestu: 1. Gabriel Eder pl. Edenburg, župan in mestni stotnik, cesarski svetnik; 2. Jakob Herendler, mestni sodnik; 3. Janez Kristof Bucher pl. Buchenthall, podžupan, ces. svetnik; 4. Janez Marija Menegalia; 5. Jan. Karol Malij, bivši sodnik; 6. Anton Janežič, višji špitalski mojster; 7. Dominik Hingerte, cesarski poštni oskrbnik; 8. Matija Križaj, višji mestni blagajnik; 9. Kristof Muesack; 10. Blaž Tropper;

11. Florijan pl. Graffhaiden; 12. Matija Christian. Ti so bili udje notranjega sveta. Člani zunanjega sveta so pa bili:

1. Fr. Ant. Kaydaš, mestni sindik; 2. Simon Lingau, nižji špitalski mojster; 3. Dominik Höffer pl. Höfferstein, nižji blagajnik; 4. Lovro Zaun; 5. Jan. Helm; 6. Peter Gimbler; 7. Adam Skube; 8. Jan. Elleneiser; 9. Jakob Stebl; 10. Jan. Krst. Harth; 11. Andrej, mestni pisar; 12. Andrej Kocelj; 13. Jan. Schultz; 14. Jan. Astner; 15. Jan. Gospodarič; 16. Jan. Ošaben; 17. Kristof Pachmayer; 18. Ludovik Bernard Thallmeiner; 19. Daniel Häncke; 20. Jan. Ant. Obreza; 21. Juri Ambrož Kappus, mestni registrator; 22. Lovro Tomšič; 23. Martin Mariner; 24. Jan. Filip Skube. Po navadi tedanjega časa imenuje v nagovoru te mestne očete: Wohl-Edl-Gestrenge, Ehren-Veste, Fürnehme, Fürsichtige, Ehrsame, Wohl-Weise, Großgünstige, Hochgeehrte Herren.

v svoji »Topographia« in Bleau v »Cosmographia« poleg drugih, ki mestnih okolnosti niso dovolj preiskali, ali pa niso izkušeni v naravnih tajnostih.

V zadnjih 26 letih, kar izvršujem v Ljubljani zdravniški posel, sem tolikokrat čul najraznovrstnejšo sodbo o ljubljanskem zraku. Zato sem kot radoveden naravoslovec sklenil, da stvar natančneje preiščem, posebno, ker se mi je nespametno zdelo, da bi pravzaprav nič ne vedeli povedati o predmetu, ki nas povsod in vedno okrožuje in katerega niti trenotek ne moremo pogrešati.

Zato sem minulo zimo po opravljenih bolniških obiskih zvečer, navadno pred večerjo, o tem predmetu premišljeval in razlaže za in zoper pretehtaval, nazadnje pa zapisal. Upam, da bom dokazal, kako napačno je mnenje tistih, ki menijo zapeljani po Merianu in Bleauu, da je ljubljanski zrak škodljiv.

Za človeka je največje vrednosti zrak. Kaj mu najbolj škoduje? Zrak! Tudi druge stvari lahko zdravju škodujejo: jed in pijača, bdenje in spanje, mir in pregibanje, zabasanost, strasti in nesreče. Najbolj pa je zdravju nevaren zrak, kar potrjujeta tudi Hipokrat¹ in Galen².

Če hočemo o ljubljanskem zraku govoriti, moramo najprej vedeti, kaj je zrak, kako vpliva na človeka, kateri zrak je zdrav in kateri škodljiv. Govorim o zraku, v katerem živimo. Ta vsebuje raznoter prah in različne pline, ki jih vsaka stvar izhlapeva. Preteklo poletje sem bil v Idriji in šel 160 sežnjevo globoko pod zemljo. Tam so mi pokazali dva kraja, kjer se je vnel treskavi plin ob svetilnicah dohajajočih rudarjev ter jih znatno ranil. Čisti zrak ni škodljiv, pač pa praški in plini, katerih se navzame. Zato je zrak različen v gozdu in na polju, na gorah in v jamah, na vrtih in tratih; drugačen je poleti, drugačen pozimi; drugačen, če je jasno ali oblačno, vroče ali mrzlo, mirno ali vetrovno. Zrak je prva človeška hrana — alimentum principium. Nobeno živo bitje ne more biti brez zraka.

Pregibajoči se zrak je veter. Loči se od navadnega zraka le po gibanju. Važno je, odkod da prihaja. Severni vetrovi so mrzli in suhi, zato suše, hlade in zapirajo potne luknjice; navadno so zdravju koristni. Južni vetrovi so topli, vlažni in znojnice odpirajo; navadno so manj zdravi. Vzhodni vetrovi so dosti suhi in topli, zato zdravi; zahodni so hladni in vlažni, zato nezdravi. Mogoče

¹ Hipokrat (Hippokrates), najslavnejši zdravnik starega veka; roj. okoli l. 460., umrl v Tesaliji l. 377. pr. Kr. Vsled bistroumnih opazovanj je početnik znanstvenega zdravoslovja.

² Galēnus Claudius (131 — 200 po Kr.), telesni zdravnik rimskega cesarja Komoda. Do Paracelza prva avtoriteta v zdravniškem svetu.

je seveda, da je tudi severni veter topel, n. pr. poleti, ko prihaja iz segretyh krajev. Mornarji ločijo 32 vetrov, vendar sta sever in jug najmočnejša, potem pri nas vzhodnik in jugovzhodnik, ki ga imenujemo hrvaška ali kočevska burja, ki prinaša dež ali sneg. Tudi jugozahodnik je jak; k nam prihaja skoz Franciškanska vrata (sedaj Vodnikov trg) in nam prinaša pozimi hud mraz.

Zrak prodira skoro vsa telesa. Kako pa zrak na človeka vpliva, je razvidno iz posledic, ko se zrak izpreminja. Če je deževno, mračno podnebje, se čutimo žalostne, pobite in zaspane; če je vreme suho in vedro, pa živahne in vesele. Zato je suho vreme zdravejše od vlažnega, mrzlo zdravejše od vročega. Kraji v višjih, zračnih legah so bolj zdravi, ko kraji v tokavah ali v močvirjih. Zdrav je torej čist, suh, zmerno mrzel zrak, nezdrav je vlažen in prevroč zrak.

Pri posameznih krajih moramo vpoštevati njih lego; ali so proti solncu obrnjeni? kateri veter ima do njih dohod? kakšno vodo imajo? leže li visoko? kaka je njih zemlja, suha ali vlažna? kaka je njih okolica?

Uporabimo vse to na Ljubljano! Na prvi pogled bodo vse okolnosti za Ljubljano neugodno pričale. Grič Grad zakriva Ljubljano proti vzhodu.¹ Južni in zahodni vetrovi imajo prost dohod. Proti jugu se razprostira do dve miljii močvirje. Ob dolgem deževju preplavita Ljubljanica in Gradaščica del Ljubljane, da se Krakovci s čolni vozijo od hiše do hiše. Jeseni in pozimi zastira nebo gosta megla. Torej same neugodne strani. Toda ne prenačimo se! Čujmo še drugo sodbo!

1. Res zakriva grič Ljubljano proti vzhodu; pa ta grič ni niti visok, niti drevje tako gosto, da bi zrak kvarilo. Nasprotno je ta gozd radi lepe zelene barve, radi hladne sence, obširnega razgleda in prijetnih izprehodov celo koristen, zlasti dijakom, ki se ondi ali igrajo, ali pa učijo ter na izkušnje pripravljajo.

2. Ljubljanica nudi plemenitnikom in meščanom mnogo razvedrila, zlasti ob poletnih večerih, ko se po mirni Ljubljanici na ličnih čolnicah s svojimi prijatelji vozijo ob prijetnih glasovih zvonke godbe, posebno, če se oglase Philoharmonici in če umetni oženj razsvetljuje temno noč. Ljudje večerjajo na čolnih ali pa na bregovih pod košatimi hrasti in trepetlikami; obrtniki prirejajo plese; lovci streljajo ob reki povodne ptice, pogostoma tudi labode in žerjave, ali pa se kratkočasijo z ribolovom.

3. Da Grad Ljubljano nekoliko proti vzhodu zaslanja, je res; ker pa se Ljubljana polmesečno

¹ Mislii je gotovo na Stari trg.

ob njem ovija, imajo vsi vetrovi dohod v Ljubljano. Sicer pa južni vetrovi v naši deželi niso tako nezdravi, kakor bi sodil Hipokrat. Ko je l. 1679. kuga razsajala na Dunaju in v njegovi okolici, ko je l. 1680. na Štajerskem, Koroškem, Goriškem in Hrvaškem mnogo stotin ljudi pomorila, se ni lotila na Kranjskem niti enega človeka. Bolj nezdravi kraji v Ljubljani bi utegnili biti Rožna in Hrenova ulica, svinjski trg Žabjek in ribiško predmestje Krakovo, ker leže nizko in so južnim vetrovom odprti. Sicer se pa vetrovi jako hitro menjavajo.

4. Ugovor, da megla in močvirje Ljubljani škodujeta, je tudi pretiran. Hipokrat in drugi imenujejo škodljiva tista močvirja, ki se ne odtekajo, ki hranijo gnilo in usmrajeno vodo. Ljubljansko močvirje pa napajajo popolnoma čisti viri vode, ki skoz tečejo, so čista in zdrava pijača, kar potrjujejo ljudje, ki jo vsak dan pijo. Ta voda nikoli ne gnije, se nikdar ne usmrači, tudi skoro nikdar ne zamrzne, niti v najmrzlejših letih, kot n. pr. l. 1683, 1684, 1709. Isto velja o megli, ki nastaja iz zdrave vode, pa jo tudi vetrovi kmalu preženo.

Vse to kaže, da je Ljubljana zdravo mesto. Dodati je še treba, da stoje hiše na suhem, peščenem svetu in da je vse zemljišče dobro obdelano.

5. Kaj pa pitna voda? Prav škodljivih vodnjakov ni. Zato pri nas ni golš in drugih bolezenskih posledic. Prav zdrava je voda zunaj križanskih vrat za stolpom, istotam vrtni vodnjak, ki ga napaja starodavni rimski vodovod; dalje Ljubljana sama in vodnjak ob Gradu, nedaleč od Sv. Florijana. Mestna vodnjaka na Mestnem in Starem trgu sta sicer dobra, toda voda je radi mlačnosti neokusna. Studenci izpod Gradu pa niso posebno zdravi.

6. V Ljubljani bivajo zdravi ljudje, urni in čili, živahni in duhoviti, zato pregovor Carnioli ingenio pollut.¹ Mnogo jih je doseglo starost 70, 80, celo 100 let. Drugače je pa to pri ogrskih mestih, kjer popolnoma zdravi tujci obole brez drugega povoda, ko radi zraka. Isto se dogaja v Karlovcu, kjer skoro vsakdo dobi mrzlico, česar v Ljubljani ne opazujemo. Pač pa bolj vlažno podnebje povzročuje razno prehlajenje in z njim združene bolezni, katere, zlasti v mokrih letih, kakor l. 1690—1700, manj v suhih letih 1700—1709. Minulo leto 1709. pa je bil vsled visokega, do aprila se tajajočega snega tak mraz, da so cepale domače in divje živali, da je zmrzovalo sadno

drevje, da je setev pozebla in trta do korenin zmrznila, zato so bile one bolezni zopet pogostejše.

Zrak je v Ljubljani dosti dober; treba se je le varovati drugih življenskih napak, pa doseže človek lahko visoko starost.

Na šest reči je treba paziti: 1. na zrak, 2. jed in pijačo, 3. spanje in bdenje, 4. pokoj in gibanje, 5. na odlaganje porabljenih snovi, 6. dušne izpremembe. Benečan Cornaro, ki je bil v mladosti prav bolehen, je, pazeč na teh šest reči, dosegel zdravo starost nad 100 let.

1. Kako je treba paziti na izpremembo zraka, uči vsakdanja izkušnja. Če je poleti vroče in potegne mrzla sapa, pa nisi dobro odet, ali gledaš skoz okno, precej dobiš nahod, vnetje jezička in bezgavk ali zobobol. L. 1705. je bila o pasjih dneh strašna vročina. Na večer sv. Jerneja sem obiskal hudo bolnega tovariša. Padel je tedaj hladen dež, ki je zemljo precej ohladil. Prišel sem domov, odložil suknjo in stopil k oknu ob vodi, da bi se popolnoma ohladil. Potem sem šel spat in do polnoči dobro spal. Kar se prebudim in začutim silne količne bolečine. Zakaj? Prehitro sem se shladil in posledice so bile tu. — Minulo zimo je šel na Igu ves premražen kmet v svoji koči k peči. Kmalu oglušil in oslepi ter tretji dan umrje — vsled prevelike toplinske izpremembe.

Prevroč in suh zrak povzroča bolečine v glavi in vročnico. Iz njega izhajajo tudi: kuga, mrzlica, osepnice, koze, krvava griza in druge nalezljive bolezni. Biti pa mora v človeku neko netilo, ki se včasih vname in provzroči, da bolezen izbruhne. Odkod pa to zračno zastrupljenje izvira, ne morem tu razlagati. Kdor se za to zanima, naj čita razpravo Atanazija Kircherja o kugi. Sploh se izogibaj vsaki prenašljivi izpremembi zraka, naj bo sam zase zrak še tako dober.

Na vprašanje, ali se moramo ob solnčnem ali luninem mrku zraka varovati, odgovarjam, da ne; saj je solnce zemlji, kar duša telesu. Zakaj bi ob solnčnem mrku ne gonili na pašo, ne zajemali vode, ne trgali sadja? L. 1699., ko je bil dolg mrk, ni bilo prav nobene bolezni vsled tega opaziti. Lunin mrk je pa še manjšega pomena.

2. Jed in pijača človeka ohranjata. Varovati se je pa preobilnosti in takih snovi, ki škodujejo. Lep pregovor Modicus cibi, medicus sibi (Zmerni v hrani je sam sebi zdravnik).

3. Spanje je človeku v okrepčilo potrebno. Preveč spati ali predolgo bdeti je škodljivo.

4. Prekomerno gibanje, n. pr. hoja, delo, človeka utruje; lenoba pa mu škoduje. Pridno delaj, včasih si pa tudi malo izprehoda privošči.

¹ Kranjci so bistrourni.

5. Človek je in pije, da se ohrani. Nepotrebne snovi pa je treba izločiti. To se vrši po črevesu, po mehurju, po znojnicah pri potu, po nosu pri sluzah, po ustnih žlezah pri slini. Ako se ta izločba vrši nepravilno, gorje človeku; tedaj potrebuje zdravniške pomoči.

6. Obširno bi morali govoriti o duševni razvnetosti, o strasteh, ker je to zelo važno po-

glavje, vendar ne spada semkaj; opomniti pa moram, da jeza, žalost in skrb mnogo ljudi pokončavajo.

Kdor se pregreh zoper ta pravila varuje, si zdravje lahko ohrani tudi v ljubljanskem mestu, in zrak mu ne bo škodoval, svetujem mu pa, naj ne stanuje v sobah tik pod Gradom, ker so vlažne in nezdrave.

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV

Spisal dr. A. Breznik.

PRAVOPIS.

(Dalje.)

Lz hrvaščine so uvedli v našo pisavo predpono pro- za slovenski pre-. Prvi so jo pisali naši Ilirci, zlasti Matija Majar in Radoslav Razlag.¹ Majarjeve pisave se je oklenil takoj mladi Janežič, ki jo je sprejel v svoj nemško-slovenski (1850) in slovensko-nemški (1851) slovar. Že v nemško-slovenskem delu je pisal poleg dotlej navadne oblike tudi po hrvaški: prokletje, proklinjati, proganjati, prognanstvo, prohod, proměnit, proměna, prorok itd. Še bolj pogosto je rabil hrvaško obliko v slovensko-nemškem delu svojega slovarja: n. pr. probaviti verdauen, projti projdem, prodor (1850 še samo: predor), prokop (1850 še samo: prekop), proliv, propadati, propast, propasti propad (1850 še samo: prepad), propevati singen, propuh Luftzug, proslaviti, sprovod (1850: sprevod) itd. Hrvaške oblike so se poprijeli tudi Luka Svetec in njegovi pristaši Cegnar, Jeriša ter pozneje L. Toman in Rod. Ledinski.² Tem se je pridružil kmalu tudi Valjavec, ali se jim je izneveril ter je hrvaške oblike v svojih posebej izdanih

Pesmih (1855) popravil v domače.¹ Drugi pisatelji so nove oblike tedaj še prezirali; sprejeli so jih le, če so prevzeli od Hrvatov tudi besedo samo na novo, n. pr. pročelje, neprodiren, proizvod, probuda, probujen, prospeh, prozoren itd. Ta predpona je imela poslej v naši pisavi čudno usodo, Levstik, ki jo je pisal že za mladih let, dasi ne dosledno,² jo je začel po letu 1862. v družbi s Cegnarjem brezobzirno pisati po hrvaški. Toda za tem je nastopila reakcija, ki je v osemdesetih letih hotela nasprotno vse pisati po slovenski, celo besede, ki smo jih vzeli od Hrvatov, kakor: neprediren, neprezoren, preučevati itd. Kako se je pisava po teh poskusih ustanovila in kaka pravila je rodila praksa, o tem več v poglavju o Levstikovih reformatoričnih poskusih. Tu omenimo lahko samo še to, da se je v tej dobi s temi oblikami mešala tudi pisava: protiti, ki se piše poleg pretiti, drohen.³ Beseda je že stara, a je Pleteršnik nima v svojem slovarju.

Tretja posebnost, ki so jo uvedli v zapadno pisavo, je oblika: videti, videla, videlo, vedeti, vedela, vedelo za dotedanji viditi, vidila, vediti itd.

¹ Majar: Novice: progovorim (1844, 11) je besedo progovoril (1847, 8) Slovenija 1848: v proglasu (5) prorokov (6). Radoslav Razlag: Slovenija l. c. 53: smo se probudili itd.

² Svetec: Slovenija 1849: proč (184) v serce prodere (212, 292). Slov. bč. 1851: tim providneje (5) proderimo skozi tabor (6) proderal (20) prosterla (22) proroka (53). Novice 1852, 36: prorok. Cegnar: Slovenija 1849: prosterla bo (224). Novice 1852, 33: se je probudila (dvakrat). Glasnik 1. zv. (1858) prognani (42) probudila (129) probudi (163) proklet (161) 3. zv. (1859) proklet (40). Jeriša: Novice 1852: se spominja (321) prodert (329) duh prosledoval bo svoj tir (341) prokrobo, prognat, proklenstvo, prognanstvo (365) 1855: prosterl (387) se je prostirala (399) Toman: Slov. bč. 1850: propad (65) Nov. 1856: proslaviti (203) objavil (93. list, priloga) objavuje (1858, 12) probud (1863, 97). R. Ledinski: Nov. 1852, 165: proklinjati, prokletje (večkrat). Drugi: Sl. bč. 1850, 89: procvetuješ.

¹ Slov. bč. 1853, 145: progovor; v Pesmih ima Valjavec v isti pesmi, str. 206: pregovor; proganjana (145) — Pesmi, 207: preganjana; propad (169), provrtati (169) prorokovanje (177).

² Pesmi, 1854: probudi se (16) proklet (63, 87, 88), toda: oblak predere (4); tako tudi: Rokopis kraljedvorski, 1856: prediral je sovražnikom verste (44). Glas. 1. zv. (1858) prostiraš se (1).

³ Slovenija 1848, 50: protili so vse postreliti; 1849, 241: zguba proti; Valjavec, Glasnik, 5. zv. 103: proteča nezgoda; Okiški, Gl. 4. zv. 65: nevarnost ne bo protila; Gr. Krek, Nov. 1859, 110: protečih težav; Jurčič, Gl. 1864, 170: zaprotila je s palico; enako Gl. 1865, 41, 99. Janežič ima v slovarju 1850: drohen, protiti, pretiti. Gutschmann ima pod drohen, Drohung: protiti, protenje, protiunost, Drohwort protna.

ZDRAVNIK DR. MARKA GRBEC (1658–1718).

Spisal Viktor Steska.

(Dalje.)

IV. L. 1713. je zbral nekaj glavnih svojih spisov in jih izdal v Frankobrodu na Meni v debeli knjigi, ki ima naslov:

Marci Gerbezii, Phil. et Med. Doct. Labacensis, Inclytorum Carnioliae Statuum Physici et Medici Ordinarii, Sacri Rom. Imperii Academiae Imperialis Leopoldinae Nat. Curiosorum Collegae, dicti Agesilai, et Operosorum Labacensium Praesidis, dicti Intenti, Chronologia Medico-Practica, Exactam temporum, aerae, tempestatum, et humanorum corporum inde ortarum alterationum Descriptionem cum suis historiis Medicis, causis et curationibus potissimum ad Modernorum mentem adumbratam continens, In quinque Annos distincta. Huic annexum est Ejusdem Autoris Intricatum Extricatum Medicum, seu Tractatus De Morbis Complicatis: In quo Intricatisima quaeque in Praxi Medica occurrentia breviter pertractantur, et dilucide resolvuntur, et vel propterea lectu utilissimus; Cum Indicibus rerum et verborum accuratissimis, nec non Appendice De moderno Pecorum interitu. Francofurti ad Moenum, Suis Sumtibus excudi curavit Johannes Adolphus Stock. Typis Johannis Baueri, Anno MDCCXIII. S sliko avtorjevo. 4° I. del: Str. 10 + 396 + 11 kazala. II. del: Str. 8 + 205 + 11 kazala. V predgovoru omenja, zakaj je to zdravniško kronologijo izdal. »Povod je bila želja, da bi čitatelj spoznal, kako vpliva zrak na človeka. Čeprav človeka močno poprime slaba prebava, čeprav se lahko sam ponesreči ali ga kdo rani, silneje vendar deluje nanj zrak.

O tem pišem v tej kronologiji, kakor sem tudi že pisal v knjigi, ki sem jo pred dvema letoma (1710) izdal: *Vindiciae aerae Labacensis*.

Opazoval sem torej natančno zračne izpremembe ter si jih zaznamoval; obenem pa tudi razne bolezni, ki so pod različnimi zračnimi razmerami napadale ljudi. Prepričal sem se s Hipokratom, da je zveza med zračno kakovostjo in boleznimi in da z enakimi zračnimi izpremembami nastajajo enake bolezni. Ko sem to opazil, sem sklenil, da objavim svoje opazke in s tem tudi druge navdušim, da bi to zvezo natančneje opazovali. Bistro sem videl, koliko bi lahko koristila taka pozornost, da bi v zdravniški praksi temeljito spoznavali bolezni, njih vzroke, začetek in pomočke, da se jih obvarujemo.

Ker je prva izdaja '*Chronologiae*' popolnoma pošla in so me prijatelji naprosili za novo izdajo, sem občni želji ustregel. Da bi pa bilo delo koristnejše, sem 4 letnikom *Chronologiae* dodal še 5. letnik in natančno kazalo vseh petih let. Prideljal sem tudi popis o pričetku, vzrokih, zdravljenju in zavarovanju živinske kuže, ki je l. 1711. po Ogrskem, Hrvaškem, po Nemčiji in Italiji strahovito gospodarila. Naposled sem popravil nekaj tiskovnih pomot, ki so se vrinile v prvo izdajo posebno v 4. letniku *Chronologiae*, ki je bil natisnjen v Avgsburgu.«

Pesmice mu posvečujejo Ivan Benedikt Gründl, Phil. et Medic. Doctor, ces. palat. grof, fizik v Mariboru; odvetnik dr. Ivan Štef. Florijančič v Ljubljani; dr. Jakob Heipl, fizik v Celju; dr. Jan. Gregor Thalnitscher; dr. Jan. Sigm. Franc Catharin, zdravnik v Gradcu; dr. Jan. Franc Papler iz Stare Loke; Jan. Sigm. Pogačnik, kot medicinae candidatus (14. junija 1698).

a) *Chronologia Medico-Practica* obravnava pet let od l. 1697. do 1701. z modroslovnega, zgodovinskega in zdravniškega stališča. Najprej izprašuje, kako moč imajo zračne izpremembe do človeških teles; potem kakšne zračne izpremembe so bile tega leta; kako so telesa to izpremembo prenašala; zakaj; kako ali s kakšnimi pomočki se je zopet zdravje doseglo. Takisto bi bilo jasno, kaj naj se stori v prihodnjih letih ob enakih razmerah.

Potem splošno popisuje, kakšen mora biti zdrav zrak in kaj mu škoduje. Dalje natančno razpravlja o vremenskih izpremembah vsakega meseca l. 1697. in kako so vplivale na zdravje; kake bolezni so bile najnavadnejše. Naposled našteva posamezne slučaje bolezni, pri katerih je bil poklican na pomoč. Osebo kar po imenu imenuje, omenja, kako jo je zdravil, podaja popolne recepte in pojasnjuje posledice zdravljenja. Najprej srečaš (str. 36) sedemdesetletnega služabnika kneza Auersperga, ki ga je kap zadela. Drugi bolnik je blizu sedemdesetletni kartuzijanski prelat iz Bistre P. Hugo. Tema slede: mekinjska opatica Doroteja grofica Gallenberg, slikar Franc Ziegler, ki mu je grlo zateklo, da tri dni ni mogel požirati; semeniški kuhar; solicator Janez Stros; baron Tauffrer in njegova soproga; žena voznika, ki je stanoval zraven gostilne »Pri zlatem volu«;

čevljarjeva soproga Janec, ki se je prehladila, ko je šla velikonočno nedeljo k Sv. Petru k procesiji; kirurg Jakob Ubec (Ubez), ki se je prehladil, vračajoč se z Iga; višnjanski zdravnik Krumpel.

Zanimiv je naslednji slučaj. Uslužbenec prvega trgovca v mestu je udaril z vatljem po roki ženo čišmarja. Kirurg je sodil, da je roka nalomljena. Kmalu pa je ženica popolnoma okrevala. Dva meseca po udarcu je šla veliki petek zvečer gledat procesijo trpljenja Kristusovega, ki jo vsako leto prirejajo kapucini. Vreme je bilo hladno, snežno; burja je brila. Ženica se prehladi, dobi vnetje oprsne mreže in nekaj dni pozneje umrje. Čišmar gre k mestnemu sodniku tožiti trgovskega uslužbenca, češ da je smrt prav on zakrivil. Sodnik da obtoženca zapreti, zdravnikom pa naroči, naj slučaj natanko preiščejo. Poklicani smo bili Pavel Qualiza, Andrej Juri Kršinar (Cherschinerus), jaz in kirurg Janez Khiehel, ki je prej ženici roko zdravil. Premišljevali smo najprej bistvo rane, lastnost ranjenega uda, razdobje med ranjenjem in smrtjo, okolnost, da je ženica ozdravela, preden je zopet zbolela; naposled smo 25. maja 1697 sestavili zapisnik, da ni zveze med rano in smrtjo, ampak da je prehlajenje ob neugodnem vremenu povzročilo smrt. Sodnija je zahtevala, naj to izjavo s prisego potrdimo. Ker bi nam pa ta čin vzel ves ugled, smo vložili priziv na višje mesto, ki nas je prisege oprostilo. Obtoženca so nato izpustili.

Rabili so že tedaj za mečilo rogaško slatino, ki jo je posebno priporočal dr. Gründell (str. 80). — V Ljubljani je tedaj živel knjigotržec Skube. — Vidic, kaplan na Igu, je šel s cerkvenikom na biro. Užil je na tešče nekoliko morda ne dovolj zrelih sliv. Dobil je hude količne bolečine, da je biro popustil in se v Ljubljano pripeljal radi zdravljenja. Ker mu razna zdravila niso pomagala, je čez tri dni poizkusil zdravljenje z rogaško slatino, toda zastoj. Prijeli so ga krči, in sicer mladi in čvrsti mož je izdihnil.

O priliki zdravljenja nekega bolnika v Postojni, je odšel dr. Grbec v postojnsko jamo in je občudoval, kako okamenevajo vodene kaplje, ki pronicujejo iz obločnih skal. »Odkod to okamenjevanje? Ali so vode kisele, ali alkalične. Iz okusa nisem mogel tega dognati. Po Davidu van de Becte pa sodim, da je sprijemajoča sila kiselina« (91).

Že tedaj so protinasti bolniki radi zahajali v novomeške Toplice. L. 1697. je šel tja mengeški kaplan Juri Lipavš (Lipausch), ki se je dobro popravil. Isti uspeh je dr. Grbec dosegel pri Seb. Bajzelju, duhovniku v Kranju, ki je bil že okoli

60 let in na rokah in nogah protinast. Predpisal mu je kopeli z neko zavrelico v topli vodi po eno uro in potem ležanje v postelji. Ozdravel je in lahko hodil.

Str. 113 pričanja z l. 1698. Najprej popisuje vremenske izpremembe in potem bolezni. Od str. 122 do 128 zagovarja ljubljanski zrak; potem omenja, da mu je obolela sedemletna hčerka Marjanica (129); hudo je kašljala njegova žena (138), ki se je drugič prehladila na vrtu (165). Tudi sam je obolel. »Ko sem bil zvečer na vrtu brez baroke, sem se prehladil, da me je močno bolela glava, zlasti pa nos. Pa kmalu sem ozdravel, ko sem se pokadil s kadilom proti nahodu. Kdor nosi lasuljo, naj pazi, kdaj jo odloži!« (175). Njegov edini sin je 35. dan po rojstvu postal nemiren in silno občutljiv. Ženske so rekly, da je uročen (sam piše: »de bi bil urožen«), in so skrivaj rabile razne znane pripomočke, n. pr. vodo, v katero so vrgle nekaj ogeljčkov itd.¹ »Ko sem to izvedel, sem mu dal potrebna zdravila, vendar je dobil otrok tretji dan božjastne napade in je umrl« (189). Nato razlaga uroke, češ da so največkrat bolezenski prelivji, ki izhajajo od bolehnih stark in prehajajo na nežne otroke ali druge občutljive ljudi in poprimejo njih duha in njih kri, podobno, kakor pri nalezljivih boleznih. O tem pojavu se je tedaj mnogo pisalo (191).

Konec julija je v dolenskih Toplicah zadela kap pravega hrusta, predražega mi svaka Janeza Florijančiča pl. Grienfeld. Zdravil sem ga z raznimi čistili in mečili in ga zopet popolnoma na noge spravil (194).

»Nobena stvar zdravniku slovesa tako ne poveča, kakor napoved izida kake bolezni. Zbolela je zgoraj omenjena oseba. Njen redni zdravnik je menil, da je kolika, jaz pa sem dejal, da je začetek vodenice. Smejali so se vsi, redni zdravnik in domačini. Čez nekaj tednov pa je bolnik tako zatekel, da so bili vsi prepričani o moji napovedi (196). Zdravniki, ki vedno hujšo stopnjo bolezni izpovedujejo, kakor je v istini, skrbje sicer zase dobro: če bolnik ozdravi, pripisujejo ozdravljenje svoji spretnosti, če umrje, pa hudi bolezni. Jaz pa mislim, da je oboje sramotno. Čeprav se jim zvijača pri nespametnih posreči, jih imajo pa razumniki za nevredneže.«

Na praznik sv. Brunona, kartuzijanskega zavetnika, 6. oktobra, je bil dr. Grbec kot domači zdravnik povabljen v Bistvo. Razen različnih redovnikov je bilo pričujočnih tudi nekaj odličnjakov, n. pr. znameniti pravoslovec Karol pl. Schwizen

¹ Kakor delajo še dandanes.

in ljubljanski župan Gabriel Eder. »Pogovor se je sukal o znamenitostih kranjske dežele. Tu je pravil pravoslovec, da je dobro miljo od Trsta v neki vasi oreh, ki do kresa ostane brez listja, kakor usehlo drevo. V kresni noči pa namah ozeleni in nastavi sad. Tako so mu pripovedovali v vasi. Ker tega ni verjel, je šel tja in našel še ne ozeleneli oreh. Opolnoči pa je med ropotom oreh ozelenel in sad rodil. Odtrgal je vejico in jo prinesel v Ljubljano. Čudovito drevo!« (200).

Tu moramo dostaviti, da že Valvasor (Ehre d. H. Krain, IV., 578) o tem drevesu pripoveduje. Vas se imenuje Lokve. Valvasor je šel tja in je 23. junija 1684 ondi pod drevesom noč prečul. Slišal pa ni nikakega šuma, tudi oreh, ki je bil že prej zelen, ni rodil sadu. Ljudje so ga pa hoteli še dalje »vleči«. Ta pripovedka je znana po vsem svetu. Tudi dr. Grbec si jo je dal natvesti. V vseh časih so bili ljudje, ki so radi druge vlekli, mnogi so se pa tudi dali vleči.

L. 1699. »Minilo je že 12 let, da nismo imeli ne pomladi, ne poletja, ampak vedno jesensko in zimsko vreme, slabe letine, malo vina, a to drago, kakor še nikdar od pamtiveka. Pšenico so prej prodajali mernik po 30 ali 40 kr., sedaj jo po 3 gld.; mero vina doslej po 4 ali 5 kr., sedaj po 17 kr.« itd. Potem popisuje vreme. Ob tej priliki navaja Atanazija Kircherja (in scrutinio pestis): »Kaj je škodljivejšega od gnilobe, ki z neštevilnimi strupenimi črviči največ skritih in zdravnikom nepoznanih, nevarnih boleznih v človeška telesa uvaja.« Ta stavek kaže, kako blizu resnici je bil slavni jezuit Kircher že tedaj glede postanka kuge in drugih nalezljivih boleznih. Škoda, da so bili tedaj drobnozori še tako redki in nepopolni. Z njihovo pomočjo bi bili lahko dohnali bistvo marsikateri bolezni že tedaj in bi ne bilo treba čakati šele dr. Roberta Kocha iz Berolina in njegovih izumov l. 1883. itd.

Dalje priporoča zmernost in hvali kartuzijance, ki uživajo le toliko, da si ohranijo življenje. »Sam lahko to potrdim glede kartuzijancev v Bistri, kjer so v zadnjih 12 letih, kar sem ondi domači zdravnik, umrli štirje, ki so vsi imeli nad 70, eden celo 84 let« (216).

»Prijatelj me je opozoril, da sem pri zdravljenju preskrben in preveč plašen. Smešno, da se očita zdravniku, kar bi se moralo najbolj hvaliti! Ali imamo zdravniki z lesom ali s skalino opraviti in mar ne z ljudmi? Ali nismo Bogu odgovorni? (219).

Prišel je mesec marec, ko ljudje Boga malo časte, bolj pa človeškemu rodu tako škodljivega Bakha, kar so s svojo smrtjo oziroma s smrtno

nevarnostjo izkusili tudi trije vojaki Schwindovega polka, ki je okoli Škofje Loke prezimoval. Ti trije vojaki so srečali žganjarja, ki je nesel steklenico žganja na prodaj, težko 3 do 4 funte. Hitro mu steklenico vzamejo, skočijo v bližnjo koč, izpode domačine iz nje in prično piti. Potem gredo k bližnjemu kovaču po oglje in si napravijo sredi koč ogenj. Pili so, da so se upijanili, potem so kričali, se smejali in peli. Čez dve uri je hrup pojenjal. Gospodar se opogumi in gre gledat, kaj neljubi gostje počenjajo. Našel jih je speče, dva tik postavljenega ognjišča, tretjega na stolu poleg mize. Tiho se odplazi, pričakujoč, da bi že kmalu odšli. Ker pa spanja ni hotelo biti konec, pokliče nekaj sosedov in vstopi. Toda glej! Vojaka na tleh sta bila že mrtva, sedeči na stolu ob mizi pa je bil le še malo živ. Tega so odnesli v toplo sobo, da bi oživel; gospodarja so pa zaprli, dokler se dogodek ne preišče. Dognati niso mogli ničesar proti kmetu, zato so ga izpustili. Omenjena vojaka sta se zadušila vsled ogljikovih plinov in vsled nezumno zaužite pijače (229—231).

Okoli 15. marca sem pričel bolehati (232). V maju sem odšel vsled tega v Zatičino na oddih, ki sem ga prebil pri oo. cistercijanih, katerim sem zdravnik že 15. leto. Vreme je bilo skrajno neugodno, veden dež. Vrnil bi se bil v Ljubljano slabši, ko bi me ne krepila ljubeznivost častitih očetov (234).

Konrad Gesner piše, da so med drugimi znamenji približujoče se kuge tudi pegami (garruli bohemici). Že nekaj let sem jih imamo v Ljubljani meseca marca veliko množico in te lepo pisane tice krmimo po hišah, pa hvala Bogu, o kugi nič ne čutimo, dokaz, da ni vse resnično, kar se piše.«

Na str. 245. popisuje natančno smrtni vzrok soproge dr. Jan. Greg. Thalnitscherja pl. Thalberg.

Na str. 253. omenja silni potres v februarju 1699 v Metliki in njeni okolici. Zvoniki, cerkve, gradovi in druga močna poslopja so se rušila; ljudje so bili ranjeni ali celo ubiti. Metlika je dobila poke in uro hoda od Metlike v Prelogah (Werlok) so se pokazale velike odprte jame. Tedaj so ljudje splošno mislili, da prihajajo potresi od podzemeljskih sap; te se vzbude od izprememb in vnetja podzemeljskih teles. Te sape prodro zemeljsko površje in vsled vdihavanja in skoz znojnice prehajajo v človeška telesa in jim škodujejo. Dr. Grbec pa vprašuje: »Zakaj se pa v Metliki ni nič podobnega zgodilo? Mar zato, ker je zrak ondi zelo zdrav? Dr. Jan. Greg. Thalnitscher sodi z našim ljudstvom, da so potresna leta zdrava. Te izkušnje pa jaz nimam; nasprotno imamo veliko draginjo ta leta, kar čutimo potres.«

»Zatiški cistercijan P. Pavel Puzl,¹ mož dobrih 30 let, temperamenta kolerično - melanholičnega, nežne telesnosti, navadno blede, je bil podvržen vnetju bezgavk in angini. Vsled prehlajenja glave je zapal zopet tej bolezni. Ozdravel je, ko sem ga zdravil kakor lanske bolnike. Da bi se pa vprihodnje zavaroval proti tej bolezni, sem mu naročil, naj si da na levi roki vžgati virček (fonticulum inuri); telo naj si z odvajalnimi kroglicami čisti in dobro zavaruje proti mrazu, zlasti glavo. Če se pa že kaj prehladi, naj ne gre takoj k peči ali v toplo sobo in naj se izogiblje mrzle pijače. Od tedaj je zdrav« (289).

L. 1700. »Kaj je zdravje? Blagorazmerje posameznih delov telesa k celoti. Bolezen pa je nerazmernost ali nesoglasje med telesnimi deli in celoto. Spoznali smo v prejšnjih letih, saj je izkušnja nezmotljiva učiteljica, da nas delajo južne sape težke, omotične, severne pa lahke in bistro. L. 1700. je bilo, po vremenu soditi, ugodno, toda nalezljivih otroških bolezni je bilo toliko, ko nikdar poprej. Če pa pomislimo, da bolezni ne izvirajo iz vremenske kakovosti tiste dobe, v kateri se pojavljajo, ampak iz poprejšnje; dalje, da ne spoznamo vseh zračnih izprememb, ker jih ne čutimo, nam bo jasno, da so vendarle vremenske razmere zakrivile bolezni. Nekateri so menili, da so v mrazu s snegom padli črvički povzročili nalezljive bolezni, jaz pa sem prepričan, da je ta prikazen celo naravna. Od prejšnjega leta je ostala zalega med lubjem. Pomladni solnčni žarki so jo vzbudili k življenju, viharji odnesli in raztrosili po zemlji. Kje je tu kaj čudnega?« (295).

Strela je 13. avgusta udarila v sredo predmestja, kjer je pogorelo 13 hiš.

Ljubljčanom bljuvala niso svetovati, ker se jih silno boje, odkar je sicer sloveč zdravnik pa nesrečen kemik mnogo bolnikov poslal na oni svet.²

Na str. 332. omenja opazovanja na tlakomeru od 25. decembra 1699 do 6. januarja 1700, t. j. dvanajst dni, ker ljudje pravijo, kakršni so ti dnevi, taki so tudi meseci tistega leta. O tlako-

¹ Znani zgodopisec zatiškega samostana.

² Testimonium autem a memorato medico ante paucos annos infeliciter propinati vomitorii forte Mercurii mortis potius quam vitae dicendi, etiamnum legitur in Ecclesia Iggensi proxime ad pulpitem (314).

meru ima prave nazore, da kaže zračni tlak in v drugi vrsti šele vreme, katero seveda ne napoveduje vselej zanesljivo.

L. 1701. začne popisovati na str. 337. »Jaz sem sedaj v 54. letu in imam še vse zobe, ker si jih vsak dan izpiram in, kar posebno poudarjam, tudi zobno meso (dlesno) dobro otiram« (351). Na str. 352. razlaga mnenje o spočetju moškega in ženskega spola, dvojčkov itd.

Ta letnik je šele v tej knjigi izšel prvič in torej ni ponatisk, kakor prejšnji štirje letniki.

b) Intricatum extricatum medicum, seu tractatus de morbis complicatis.

Istodobno s prvo knjigo: Chronologia medico-practica je izšla druga z gorenjim naslovom in svojo paginacijo, toda skupno vezana s prvo v eno. Ta razprava je ponatisk iz l. 1692.

V predgovoru pravi: Odkar sem se posvetil zdravništvu, sem si zapisaval na to odločene liste vse, kar me je zanimivega med branjem, v razgovoru ali življenju srečalo. S to zbirko je bilo lahko sestaviti razpravo, če sem le potrebno uredil, dodal, pojasnil in z dokazi podprl. Tako sem sestavil tudi to razpravo. Dasi sem pa imel tvarino že pred leti zbrano, sem jo mogel šele sedaj dovršiti vsled mnogih opravil pri bolnikih. Namenil sem izprva spis le sebi v korist. Kmalu sem pa spoznal, da bi utegnil tudi drugim zdravnikom z njim koristiti in celo nekaterim bolnikom.

Za predgovorom slede slavospevi, namenjeni avtorju. Janez Gregor Thalnitscher ga primerja Aleksandru Velikemu, češ da je s peresom razrešil vozle. Drugo pesem mu posvečuje dr. Janez Benedikt Gründl, tretjo odvetnik ljubljanski dr. Jan. Fr. Papler, četrto in peto Josip Lanzoni, zdravnik v Ferari, šesto odvetnik dr. Jan. Stef. Florijančič.

Razprava je razdeljena v dva dela: prvi je splošen, drugi poseben.

V prvem delu (1—64) razlaga pomen komplicirane bolezni; potem govori o vzrokih, o spoznavanju ali razločevanju, o zdravljenju teh bolezni po dotedanjih nazorih, potem po lastnih nazorih, razpravlja o izbiri mečil, bruhal, klistire, o prilepkih, o puščanju krvi, o vznojilih, o diuretičnih in alterantnih sredstvih, o trovilih, o umetni izbiri zdravil itd.

Per intelligenza, intendo uno stato del pensiero quasi interamente intelletivo (!) e volontario. To naj bi bile med drugimi nekatere glavne misli iz tehničnega manifesta futuristične literature. A ni pravila brez zgleda. Uporabimo tedaj dane zapovedi ter čitajmo par vrstic iz Marinettijeve »bitke«.

Battaglia Peso + odore Mezzogiorno $\frac{3}{4}$ flauti gemiti solleone tumbtumb allarme Gargaresch schiantarsi crepitazione marcia Tintinnio zaini fucili zoecoli chiodi cannoni criniere ruote cassoni ebrei fritelle¹ pani — all'olio cantilene bot-

¹ Poldne tri četrt flavte zdihovanje pasji dan tumentum alarm Gargareš lomiti se prasketanje pohod žvenkljanje tornistri puške kopita žebli topovi grive kolesa zaboji judje kolači, kruh cvrt na olju pesmice prodajalne zasmrajene krmizljivost smrad cimet itd.

teguce zaffate cispa puzzo cannella itd. Bilo bi odveč, da še dalje iščemo zanimivosti v sličnih ekstravagancah. Povedati je hotel bajè sledeče: tri četrt na eno je. Vroče kot v pasjih dneh. V Gargarešu je alarm. Splošno razburjenje, vpitje in ropotanje. Judje nemoteni ponujajo svoje na olju cvrte kolače. Iz prodajalne prihajajo neprijetni duhovi — krmizljavi ljudje — smrad in vonj po cimetu.

To naj bo torej l'arte dell'avenire, to naj bo oblika skrajnega futurizma, to naj bo opis katerekoli bitke. Andiamo! Via! To ni umetnost in niti originalna ekstravaganca, to je budalost. Pustimo torej manifest in upajmo, da ga bo Marinetti kot ga je do zdaj, tako tudi v prihodnosti le sam vpošteval.

(Dalje.)

ZDRAVNIK DR. MARKA GRBEC (1658—1718).

Spisal Viktor Steska.

(Konec.)

V drugem delu (65—202) se ozira na zamotane ali združene bolezni v posamnih slučajih, n. pr. na vodenico, združeno z mrzlico, na kap in mrzlico, vranične bolezni in kašelj itd.

č) Naposled je dodal še dostavek (appendix), t. j. pismo, ki ga je pisal dunajskemu zdravniku Jan. Fr. Fabaeu 12. januarja 1712 o živinski kugi, ki je tedaj razsajala po Nemškem, Hrvaškem, Ogrskem in po Italiji. List se v bistvu glasi: Oprostí, da tako pozno odgovarjam na cenjeno pismo. Živinska kuga je tudi pri nas povzročila mnogo škode; sreča pa je, da se drži le velike ceste, po kateri Ogrí živino iz Štajerske proti Italiji gonijo. Kje pa izvira ta bolezen? Lani je bilo mokro leto; na Ogrskem je pašnike preplavilo; v začetku jeseni pa tudi že konec polletja 1710. je poginilo sila kobilic, ki so ondi zgnile. Odtod bolezen. Zato so kranjski stanoví prepovedali uvoz svinj iz Hrvaške.

Ker se širi živinska kuga le po dotiki, se je bolezen le tam objavila, kjer so hodili ogrski volí, ali kamor so došli od njih okuženi ljudje, okužene živali ali kamor so pripeljali živalske kože.

Na pse in krokarje se pri nas kuga ni razširila in tudi ne na ljudi, čeprav so meso okuženih živali jedli. Morda jim tako meso ni škodovalo, ker so ga skuhali, ali pa imajo želodčni so-

kovi tako izredno moč. V Ljubljani nekateri ljudje govejega mesa nič več ne jedo iz strahu, da ne bi morda uživali mesa okuženih volov. Drugí pa niso tako plašni, ker je magistrat ukazal, da se morajo vsi volí preiskati, preden jih zakoljejo. Na Vrhnikih je poginil pes, ki je pil vodo, v kateri so izpirali meso okuženega vola; ljudem pa, ki so jedli tisto meso, se ni nič zgodilo, ker je bilo skuhanó.

Znaki te bolezni so: Pljuča zatečejo, srce oslabi, žolčni mehur zabrekne, čreva so vneta in pogostoma s črno krvjo napolnjena, žeja silna.

Živina pocepa v 2, 3, 4 dneh, včasih pa celo že v enem dnevu.

Poizkušali so razna zdravila, pa brezuspešno, zato so jih opustili. Živina je vsa pocepala. Vrhničani in Logatčani nimajo več živine za delo.

Nekateri so uporabljali naslednja zavarovalna sredstva:

1. V kaki zažgati so napravili grmado, jo zakurili in pojali živino skoz dim.

2. V vratno kožo so vtikali teloh, da je nastala oteklina. Ko je oteklina počila, je teloh sam odletel, rana se je pa zarastla.

3. Živini dajo lizati zmes prahu iz angeličnih korenin, encijana, brinja, konopelj, orehovih lupin in soli. Nekateri vzamejo manj delov, drugi pa dodajajo še razne predmete.

V. L. 1688. je postal dr. Grbec član cesarske akademije Leopoldove ali Naturae Curiosorum. Odslej je vpošiljal svoje opazke in zaznamke v zbornik te akademije. Naslov tega zbornika se glasi, n. pr. za l. 1690.: *Miscellanea curiosa sive Ephemeridum medico-physicarum Germanicarum Academiae imperialis Leopoldinae Naturae Curiosorum decuriae II, annus nonus, anni MDCXC continens celeberrimorum virorum, tum medicorum, tum aliorum eruditorum in Germania et extra eam observationes medico-physico-chymico-mathematicas, cum appendice, ex privilegio Sacrae Caesareae Majestatis. Norimbergae, Sumptibus Wolfgangi Mauriti Endteri. Anno M. DC. XCI.*

Zbornik je izhajal v letnikih. Deset letnikov je napravljalo desetko (decuria). Izhajale so pa tudi centuriae, n. pr. l. 1712. I. in II., l. 1715. III. in IV., l. 1717., V. in VI.

Prvi Grbčevi prispevki se nahajajo v 8. letniku 2. desetke za leto 1689., ki je izšel leta 1690. Grbec je 20. decembra 1689 in 17. januarja 1690 poslal akademiji naslednje spise, ki se imenujejo observationes (opazovanja). *Observatio 69. Fomentationum, evaporationum et stillicidiorum in tumore uteri regionem occupante usus. Pag. 179.* *Obs. 70. Hydrops per abscessum in scroto factum integre sanatus. P. 182.*

Obs. 71. Plica subcutanea. P. 183.

Obs. 72. Gangraena prolapsi intestini recti ex purgantibus in obstinata alvi astrictione inepte adhibitibus. P. 184.

Obs. 73. Ridiculus sed non omnino irridendus alvum reserandi modus. P. 186/7.

Obs. 101. Epilepsiae et convulsiones incon-suetae. P. 228.

Obs. 102. Mirabilis Phantasiae vis. P. 232.

II., 9 za l. 1690., v Norimbergu 1691.

Obs. 59. Crocitus corvorum interitus jumentorum praesagus. P. 91.

Obs. 60. Glires ovibus infensi. P. 95.

Obs. 61. Ischuria inopinato terrore curata. P. 96.

Obs. 62. Quartana singulariter curata. P. 97.

Obs. 63. Plantago febrifuga. P. 100.

Obs. 64. Febris Maligna cum vomitu caseoso et convulsionibus Epilepticis curata. P. 101—106. (Poslal iz Ljubljane v Avgsburg 6. jan. 1691.)

II., 10 za l. 1691. Tiskano 1692.

Obs. 61. Siliginis pluvia. P. 109.

Obs. 62. Dentis ocularis infausta extractio. P. 113.

Obs. 63. Pulsus mira inconstantia. P. 115.

Obs. 64. Judicia Dei abyssus multa. P. 118. (Odposlal 15. jan. 1692.)

III., 1. za l. 1694.

Obs. 72. De rara Epilepsiae per dysenteriam in gravida solutione. P. 106.

Obs. 73. De Purgantium in Mensium fluxu usurpatione. P. 111.

Obs. 74. Rerum absurdarum Monstrosarumque aspectus gravidis cavendus. P. 113.

Obs. 75. De uberibus scirrhis in hydropicis notatis. P. 113.

Obs. 76. De Quartanae febris per evomitionem carnis verminosae rara solutione. P. 114.

Obs. 77. De Purgantium in colicis doloribus usu. P. 116.

Obs. 78. De Acidularum Roitschensium in cholica biliosa et contracturae metu, singulari virtute. P. 118—120. (Odposlal 23. dec. 1692.)

Obs. 129. De gangraena pedum, podagram mentiente. P. 220.

Obs. 130. Dum pus fit, non semper dolores magis accidunt. P. 223.

Obs. 131. De ischuriae curiosa curatione. P. 226.

Obs. 132. De piscium copia sterilitatis praenuntia. P. 226.

Obs. 133. De Saccharo Saturni egregio ophtalmico. P. 227.

Obs. 134. De cuticulae abrasione menstruatim recurrente. P.

Obs. 135. De Serpente radice Jalappae e corpore expulso. P. 228.

Obs. 136. De febre quartana verminosa. P. 229.

Obs. 137. De febre quartana matrimonio sanata. P. 230.

Obs. 138. De vena in febribus petechialibus secunda. P. 231.

Ta letnik v dostavku (Appendix) str. 161—163 prijavlja Grbčevo l. 1692. izdano knjigo: *Intricatum Extricatum Medici etc. in navaja vsebino. Končna sodba se glasi: Ubi quidem sciendum, in singulis allegatis Capitibus plurima adduci non solum lectu scientiarum avidis jucundissima, verum etiam ad recte exercendam praxim medicam scitu maxime necessaria.*

III., 2. za l. 1694., izšlo l. 1695.

Obs. 165. De ischuria a calculo, collum vesicae obturante, dependente per casu supervenientem gangraenam curata. P. 251—255.

Obs. 166. De frigidae potu jejunis funesto.

Obs. 167. De scabiosis caute medicandis.

Obs. 168. De fungi auris lobo, post perforationem adnati extirpatione.

III., 3. za l. 1695. in 1696. Izdano 1696.

Obs. 5. De deglutione a causa impedita. P. 6.

Obs. 6. De phthisicis utrum diu vivant. P. 7.

Obs. 7. De dentibus connatis, ante tempus evulsis. P. 10.

Obs. 8. De vino pueris nocivo. P. 12.

Obs. 9. De surditate ex capitis lotionem. P. 13.

Obs. 10. De pudendorum in gravida intumescencia. P. 13.

Obs. 11. De hydrope penis. P. 14.

Obs. 12. De haemorrhagia nimia, ex raninarum incisione. P. 14.

Obs. 13. De strepitu mandibularum. P. 15.

Obs. 14. De Cachexia, cum insigni hypochondriorum obstructione et induritie. P. 16.

III., 4. za l. 1696., izdano l. 1697.

Obs. 114. De febre petechiali, melioris constitutionis hominibus funestiore, curata. P. 235—238. Odposlal 28. nov. 1696. Popisuje bolezen svojega prijatelja dr. Štefana Florijančiča, pri katerem so se pokazale maculae petechiales scarlatini coloris.

III., 5. in 6. za l. 1697. in 1698. Izdano l. 1700.

Obs. 137. De ictero auripigmento curato. P. 275.

Obs. 138. De ovo galli gallinacei semicircularis figurae. P. 278.

Obs. 139. De intertriginibus, seu cuticulae ex longiore decubitu abrasione. P. 279. (Odposlal 20. dec. 1697.)

III., 7. in 8. za l. 1699. in 1700. Izdano l. 1702.

Obs. 76. De gravida, ex nimio sanguinis profluxu demortua. P. 120. Popisuje smrt soproge dr. Jan. Gregorja Thalnitscherja. (Odposlal 28. avg. 1699.)

Obs. 186. De hepate in hydropica injuste inculpato. P. 305.

Obs. 187. Epilepsia duorum annorum virgine curata. P. 306. (Odposlal 27. okt. 1700.)

III., 9. in 10. Izdano 1706.

Obs. 85. De modo frangendi soleas ferreas clavosque et findendi vitra, fissaque seu diffracta rursus glutinandi. P. 158.

Obs. 199. De liene citra sanitatis laesionem exciso. P. 370.

Obs. 200. De epilepsia ex Erysipelate refrigerato. P. 371. (Odposlal 30. nov. 1703.)

Obs. 223. De corde magno. (Oposlal 15. dec. 1704.)

Centuria I et II.

Obs. 57. De bile in vesiculo fellis lapidescente. P. 128—130. Popisuje bolezen kneza Auersperga. (Odposlal 9. nov. 1706.)

Obs. 100. De roris corrosivitate et inde ortis pustulis. P. 206.

Obs. 101. De maculis scorbuticis. P. 208. (Odposlal 20. dec. 1707.)

V tem letniku je tudi Juri Sigm. Pogačnik razpravljajal o istem predmetu: De maculis scor-

buticis vulgo hepatitis dictis. Obs. 93. Odposlal 15. sept. 1707.

Obs. 130. De epilepsia mira metastasi in re-
pentinam coecitatem, et insperatam visus re-
cuperationem. P. 264.

Obs. 131. De remedio in haemorrhoidibus qua
fluentibus, qua dolentibus experto. P. 265. (Od-
poslal 24. dec. 1708.)

Centuria V. et VI. L. 1717.

Obs. 45. Febris tertiana simplex praepostero
specificorum usu in cachectico infeliciter curata.
P. 67.

Obs. 46. Singultus potu acidularum citatus.
P. 68.

Obs. 47. Febres intermittentes quascunque
singularis eaque per dextra curandi methodus.
P. 68. (Odposlal 12. nov. 1715.)

To so Grbčevi spisi, ki so izšli v tisku. Dr. Gregor Thalnitscher omenja še rokopis: Vindiciae curationum vernalium.¹ Ta spis se je bržkone izgubil, vsaj zaslediti ga nisem mogel.

Iz teh mnogoštevilnih spisov spoznamo, da se je Grbec neprestano učil. Nabavil si je mnogo zdravniških knjig in jih pridno, temeljito prebiral ter si izpisaval znamenitejša mesta. Pri svojih bolnikih je potem opazoval, če so dotični pisatelji stvar dognali, ali pa se da morda pojav drugače razlagati. Svoje opazovanje si je sproti načrtaval. Iz teh opazk je o priliki sestavil spis in ga objavil. Kako težko je bilo tedaj zdravniško opazovanje! Zdravniki niso imeli ne dobrega drobnogleda, ne toplomerov, ki so jih šele pozneje iznašli (Réaumur l. 1730.); niso imeli klinik, ne zadostno opremljenih bolnic. In če tega niso imeli v velikih mestih, koliko manj ugodnosti je bilo v manjših krajih za znanstveno delo. In vendar je Grbec marljivo proučeval boleznin in njih činitelje. Čeprav so šele zadnje dobo spoznali bistvo nekaterih, zlasti nalezljivih boleznin vsled odkritja bakterij, je vendar Grbec poglavitne boleznin dobro proumel in modro sklepal na njih zdravljenje. Sam pa tudi odkritosrčno priznava, da se mu zdravljenje ni vedno posrečilo; krivda seveda ni bila na njegovi strani, ker je storil, kar mu je bilo v danih razmerah mogoče.

V zagovoru ljubljanskega zraka govori sicer resnično, da zrak v Ljubljani sam še ni toliko škodljiv; res pa je, da so bili tedaj v Ljubljani drugi škodljivci, ki so življenje mnogim ljudem uničevali. Zidovje je objemalo mesto in zapiralo kolikor toliko vetrovom pot skozi ulice; ceste ozke, stanovanja temna, nobene kanalizacije, slabi

¹ Izvestja Muz. društva za Kranjsko, 1900, str. 151.

vodnjaki poleg vlažnih in nezdravih hiš tik gradu. Zato so se nalezljive bolezni rade pasle po mestu in kosile čudovito naglo zlasti otroke. Grbec sam je imel enajst otrok; ko pa je l. 1716. pisal oporoko, ni nobeden več živel. Ali ni to žalostna slika nezdravih razmer?

Vse to je tudi Grbec dobro uvideval in v svojih spisih jasno poudarjal; toda, ker je bila tedaj voda skoro v vseh večjih mestih slaba in kanalizacija nedostatna, se je moral tolažiti s tem, da niso v Ljubljani slabše razmere v zdravstvenem

CESAR KONŠTANTIN VELIKI.

oziru, ko drugod. Vpliva na vlado pa tedaj zdravniki v proseh zdravstva še niso imeli.

Slavni empirik Anglež Tomaž Sydemham je budil zdravnike k opazovanju. Zdravilstvo more napredovati le, če posamezni strokovnjaki bolezni prav natančno opazujejo in si vse bolezenske pojave podrobno zaznamujejo. Na ta način se morajo spoznati viri boleznim, razvoji in učinki, obenem pa lahko sklepamo na pomočke, da se bolezni prepreči, zatre ali pa vsaj olajša.

To načelo je padlo na ugodna tla in našlo mnogo zagovornikov. Grbec je bil odločen prijatelj izkustva. Vse njegovo življenje je bilo opazovanje;

plodove svojega truda je objavljaval v spisih in je tako postal sotrudnik pri mogočni stavbi napredujočega zdravilstva.

Vsak pojav si je izkušal naravno pojasniti. Dandanes nam je to pravilo sicer jasno, tedaj pa je imelo še mnogo nasprotnikov med mistično strujo Eskulapovih gojencev. Grbcu se je prigodilo, da mu je urednik zbornika *Ephemerides* k spisu pristavil opombo, da se pojav ne da naravno razložiti, temveč da je treba misliti na vplive hudobnih duhov.¹ Praznoverja je bilo tedaj še mnogo med ljudmi, celo med učenjaki.

Vsi Grbčevi spisi kažejo njegovo prepričanje, da bodi naša prva skrb, zdravje obvarovati vseh kvarnih sovražnikov. Tu velja po pravici rek: »Bolje drži ga, kakor lovi ga!« Če si je pa kdo zdravje pokvaril, si ga mora z različnimi pripomočki zopet pridobiti. Te pomočke je pa mogoče najti le na podlagi raznih poizkusov.

To stališče je gotovo pravo. Da pa tudi Grbec ni vselej našel najprimernejšega leka raznim boleznim, kdo bi mu mogel za to kaj očitati! Saj vemo, kako dolga in težka je pot do svetlih žarkov pravega spoznanja.

Karol Deschmann² očita sicer Grbcu, da preveč citira in svoje misli preširoko razpreza; mislim pa, da je ta sodba neutemeljena. Kot pisatelj je moral Grbec svoje trditve podpreti z izreki drugih zdravnikov; stvar pa je moral vsestransko popisati, da jo je bilo mogoče umeti. Zato zasluži bolj hvalo ko grajo. Res pa je, da današnjemu okusu več ne prija dolgi naslovi, ki načelujejo njegovim knjigam; tisti čas pa jih je kategorično zahteval.

Sicer je bilo na Slovenskem že v prejšnjih vekih mnogo znamenitih zdravnikov, najiminitnejši je gotovo Grbec. Znani so David Vrbec (1578 do 1636), Jan. (Gosjak) Ganser († 1688), Pavel Qualiza, Janez Andrej Coppini, roj. 1653, Janez Peterman, r. 1652, Franc Avg. Bosio, r. 1663, Andrej Vidmajer, Janez Brložnik, Andrej Lojk, r. 1679, Gašpar Corusi (1661—1712), Juri Sigm. Pogačnik³ itd., ki so se vsi odlikovali kot pisatelji, najbolj znano pa je bilo po pravici Grbčevo ime. Morda je ta razprava kaj pripomogla, da mu ostane tudi še poslej.

¹ N. pr. v letniku II., 9 str. 94, kjer L. Schröck nasproti Grbcu piše: »mih verisimile videtur malos genios sic ludere«.

² Jahresheft des Vereines des Krainischen Landes-Museums, 1856, str. 1. »Selbst der als Arzt ausgezeichnete Dr. Gerbetz trägt diese Gebrechen seiner Zeit (sc. Citatensucht, Weitschweifigkeit) zur Schau.«

³ Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, 1900, 134 id.

